

KOMISJONI TALITUSTE TÖÖDOKUMENT

Komisjoni soovitused Eesti ÜPP strateegiakava kohta SDW (2020) 375 final

Lisatud dokumendile:

Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ja Regioonide Komiteele

Ühise põllumajanduspoliitika raames liikmesriikidele antavad soovitused nende COM (2020) 846

Sisukord

KOMISJONI SOOVITUSED EESTI ÜPP STRATEEGIAKAVA KOHTA		2
1.1	Tõhustada arukat, vastupidavat ja mitmekesist põllumajandussektorit, mis tagab toiduga kindlustatuse.....	3
1.2	Edendada keskkonnahoidu ja kliimameetmeid ning panustada liidu keskkonna- ja kliimaeesmärkidesse	3
1.3	Tugevdada maapiirkondade sotsiaalmajanduslikku olukorda ja vastata ühiskondlikele nõudmistele	4
1.4	Moderniseerida sektorit teadmiste, innovatsiooni ja digiülemineku edendamise ja jagamise ning nende kasutuselevõtu soodustamise kaudu	5
1.5	SOOVITUSED	6
EESTI põllumajanduse ja maaelu arengu ANALÜÜS.....		8
2.1	Toetada elujõuliste põllumajandusettevõtete sissetulekut ja vastupanuvõimet kogu ELis, et tagada toiduga kindlustatus	9
2.2	Suurendada turule orienteeritust ja konkurentsivõimet, pöörates erilist tähelepanu teadusuuringutele, tehnoloogiale ja digiüleminekule	10
2.3	Parandada põllumajandustootjate positsiooni väärtusahelas.....	12
2.4	Panustada kliimamuutuste leevendamisse ja nendega kohanemisse ning säästvasse energiasse	13
2.5	Edendada säästvat arengut ja selliste loodusvarade tõhusat majandamist nagu vesi, muld ja õhk	15
2.6	Panustada elurikkuse kaitsesse, edendada ökosüsteemi teenuseid ning säilitada elupaiku ja maastikke.....	16
2.7	Olla atraktiivne noorte põllumajandustootjate jaoks ja soodustada ettevõtluse arengut maapiirkondades.....	18
2.8	Edendada tööhõivet, majanduskasvu, sotsiaalset kaasatust ja maapiirkondade arengut, sealhulgas biomajandust ja säästvat metsamajandust.....	19
2.9	Parandada ELi põllumajanduse reageerimist ühiskonna nõudlusele toidu ja tervise osas, siia alla kuulub nii ohutu, toitev ja säästev toit kui ka loomade heaolu	20
2.10	Teadmiste, innovatsiooni ja digivaldkonna ülene eesmärk.....	22

1

KOMISJONI SOOVITUSED EESTI ÜPP STRATEEGIAKAVA KOHTA

Käesolev dokument on esitatud ÜPP strateegiakava ettevalmistamiseks toimuva struktureeritud dialoogi raames ning see sisaldab soovitusi Eesti ÜPP strateegiakava kohta. Soovituste aluseks on Eesti põllumajanduse ja maapiirkondade olukorra, vajaduste ja prioriteetide analüüs. Soovitustes käsitletakse tulevase ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) konkreetseid majanduslikke, keskkonnavalaseid ja sotsiaalseid eesmärke ning eelkõige strateegia „Talust taldrikule“ ja bioloogilise mitmekesisuse 2030. aasta strateegia eesmärke ja sihte. Nagu on märgitud strateegias „Talust taldrikule“, kutsus komisjon Eestit üles kehtestama oma ÜPP strateegiakavas rohelise kokkuleppe eesmärkide saavutamist võimaldavad selged riiklikud väärtused,¹ mille puhul on võetud arvesse Eesti konkreetset olukorda ja käesolevaid soovitusi.

¹ See puudutab pestitsiidide kasutamist ja sellega seotud riske, antimikroobikumide müüki, toitainete kadu, mahepõllumajanduse all olevat maad, mitmekesiseid maastikuelemente ja kiire lairibaühenduse kättesaadavust.

1.1 Tõhustada arukat, vastupidavat ja mitmekesist põllumajandussektorit, mis tagab toiduga kindlustatuse

Eestil on head võimalused saavutada kestlik põllumajandustootmine, kuid esineb ka teatavaid probleeme.

Eestis on põllumajanduse osakaal kogulisandväärtuses suurem kui ELis keskmiselt. Lisaks on põllumajanduses sissetulek töötaja kohta 83 % Eesti keskmisest palgast, olles märkimisväärselt kõrgem kui ELi keskmine. Teisest küljest on põllumajanduslik faktortulu alla ELi keskmise ja see on viimase 15 aasta jooksul olnud väga kõikumine. See tähendab põllumajandustootjate jaoks suurt ebakindlust, kuid olukorda saaks parandada, kui kasutada rohkem riskijuhtimisvahendeid (sealhulgas saagi ja kariloomade kindlustus) ning neid edasi arendada. Põllumajandussektori vastupanuvõime suurendamisel on oluline roll ka kliimamuutustega kohanemise vahenditel (nt kuivendamise korraldamine, et tulla toime sadememustrite muutustega, ning põllumajandusettevõtete vastupanuvõime kavad).

Põllumajandusettevõtete tuludes on ÜPP toetuskavadel oluline kaal, seda eelkõige teatavates sektorites (veise-, lamba- ja kitsekasvatuseettevõtted); mõnel aastal oleks keskmine sissetulek ilma toetuskavadeta isegi negatiivne. Samal ajal on otsetoetuste kontsentratsioon Eestis ELi üks kõrgemaid. Seda võib selgitada maa koondumisega – viimase 17 aasta jooksul on põllumajandusettevõtete arv maal oluliselt vähenenud ja põllumajandusmaa majandamise koondumine suurenenud. Et vähendada väikeste ja keskmise suurusega põllumajandusettevõtete sissetulekuerinevusi võrreldes suurte põllumajandusettevõtetega, tuleks kaaluda neile sihipärasema ÜPP toetuse andmist.

Põllumajandusettevõtete konkurentsivõime suurendamine sõltub suurel määral juurdepääsust rahastamisele. Tundub, et põllumajandustootjatel on keeruline saada tagatise ja pikaajalisi laene ning mõnel tootjal puuduvad piisavad finantsplaneerimise oskused.

Eestis ei ole tunnustatud tootjaorganisatsioone, kuigi põllumajandussektoris tegutseb mitmeid ühistuid. Praegused ühistud on paraku üsna väikesed ja neil ei ole veel piisavalt tugevat läbirääkimisjõudu, et parandada põllumajandustootjate positsiooni väärtusahelas. Tänu suurele digitaalsele ja tehnoloogilisele kapitalile võiksid Eesti põllumajandustootjad saada rohkem kasu lühikeste tarneahelate ning veebipõhiste ja muude otseturunduskanalite arendamisest. Samuti on võimalus, et kvaliteedikavad tugevdavad põllumajandustootjate positsiooni, aidates seega kaasa strateegia „Talust taldrikule“ eesmärkide saavutamisele.

1.2 Edendada keskkonnahoidu ja kliimameetmeid ning panustada liidu keskkonna- ja kliimaeesmärkidesse

ÜPP keskkonna- ja kliimaeesmärkide ning roheline kokkuleppe seisukohast on Eesti olukord mitmetahuline. Ühest küljest suhtutakse mahepõllumajandusse märkimisväärse entusiasmiga (mahepõllumajanduse kasutuselevõtt ei jää palju maha ELi seatud 25 % eesmärgist), Eestis ei kasutata väga palju väetisi ning riigi siseveekogude kvaliteet on rahuldav (kuigi Läänemere reostus mõjutab rannikuvett). Teisalt ei saa mööda vaadata mitmest probleemist ja valupunktist. Kasvuhoonegaaside heitkogused (kogu- ja netoheide) on suurenenud ja eeldatavasti suurenevad veelgi. On arvata, et Eesti ei täida ammoniaagi heitkoguste vähendamise eesmärke. Mitte kõik veekogud ei ole veel saavutanud head keskkonnaseisundit ja mõnes neist on nitraadisisaldus suurenenud, ning selle oluliseks põhjuseks peetakse põllumajandust. Surve all on ka erinevad elupaigad ja liigid (nt rohumaadel ja metsaaladel).

Seda arvesse võttes võivad põllumajandussektori edasise kasvu eesmärgid ja prognoosid tõstatada küsimusi pikaajalise kestlikkuse kohta. Praegu leitakse, et sisendite kasutamise poolest on intensiivse kasutusega põllumaade osakaal Eestis ELi keskmisest suurem (kuigi siin on suured piirkondlikud erinevused).

Sellises olukorras on oluline roll toitainete kasutamise parandamisel. Lisaks ELi strateegia „Talust taldrikule“ toitainekadusid käsitleva eesmärgi saavutamisele aitaks toitainete parem majandamine leevendada ka kliimamuutusi (millele aitaks kaasa ka tõhusam soolesisene fermentatsioon kariloomadel), vähendada ammoniaagi heitkoguseid, parandada vee kvaliteeti, kõrvaldada toitainepuudusi teatavates piirkondades ja vähendada survet bioloogilisele mitmekesisusele. Kui vaadata süsinikubilanssi teisest küljest, siis aitaks raiutud metsa õigeaegne ja säästev asendamine koos sobivate liikide kombinatsioonide ja majandamisega suurendada Eesti CO₂ sidujat ning kaitseks riigi märkimisväärset turbaala. Kooskõlas bioloogilise mitmekesisuse strateegia vastava eesmärgiga tuleks bioloogilisele mitmekesisusele ja ökosüsteemidele kasuks ka see, kui tõhustada ÜPP üldist toetust poollooduslike rohumaade majandamiseks ning teha jõupingutusi taastada maastikuelemendid sellistes piirkondades, kus need on kadunud.

1.3 Tugevdada maapiirkondade sotsiaalmajanduslikku olukorda ja vastata ühiskondlikele nõudmistele

ELi liikmesriikide seas on maapiirkondade osakaal Eestis üks suuremaid ning maa- ja linnapiirkondades elavate inimeste osakaal on peaaegu võrdne. Erinevalt kogu ELi kahanevast suundumusest on noorte põllumajandustootjate osakaal Eestis suurenenud. Ka noorte ja eakate põllumajandusettevõtete suhtarv on Eestis ELi üks kõrgemaid ning naispõllumajandustootjate osakaal on ELi keskmisega võrreldes samuti suhteliselt suur. Need üksikasjad kujutavad endast eelist, kuid teatavaid parandusi on siiski võimalik teha.

Uute põllumajandussektorisse sisenejate jaoks on Eestis võtmeküsimus juurdepääs maale. Kuigi Eesti on finantsinstrumentide kasutamisel esirinnas, on uutel turuletulijatel raske saada laenu pankadelt, kuna tundub, et viimastel puuduvad asjakohased teadmised ja sihtotstarbelised finantstooted.

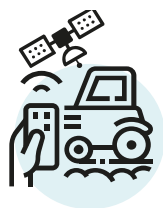
Eesti on järginud LEADERi lähenemisviisi kohalikule arengule, mis pakub jätkuvalt võimalusi maapiirkondade sotsiaalmajandusliku olukorra parandamiseks. Hoolimata positiivsetest suundumustest on maapiirkondades endiselt probleemiks kõrge vaesuse määr ning lõhe maapiirkondade ja ülejäänud riigi tööhõive määra vahel. Maapiirkondade SKP elaniku kohta on endiselt alla ELi keskmise ning kuigi see on kasvanud, on lähenemiskiirus aeglustumas. Maapiirkondi iseloomustab ka aeglane rahvastikukadu ja rahvastiku vananemine.

Et saavutada sooline võrdõiguslikkus ning kaotada sooline ebavõrdsus tööhõives, palkades, pensionides, hoolduses ja otsuste tegemises, peab Eesti võtma arvesse naiste erivajadusi põllumajanduses ja maapiirkondades. Samuti on põllumajandustöötajate, eelkõige ebakindlate, hooajaliste ja deklareerimata töötajate kaitsel oluline roll õigusaktides sätestatud õiguste austamisel, mis on oluline element strateegias „Talust taldrikule“ kavandatud ELi õiglase toidusüsteemi jaoks.

Üldiselt on Eesti õigel teel seoses rohelises kokkuleppes ja strateegias „Talust taldrikule“ sätestatud üleminekuga ohutule, toitvale ja kestlikule toidule ning seoses loomade heaoluga, kuid endiselt on lahendamist vajavaid küsimusi. Taimekaitsevahendite müük Eestis küll väheneb, kuid rakendamise andmed ei ole veenvad. Pestitsiididega seotud riskid on pärast suurenemisperioodi hakanud viimase kolme aasta jooksul vähenema. Pestitsiidikasutusest tuleneva ohu vähendamisel jääb Eesti ELi keskmisest siiski kaugele taha.

Loomade heaolu meetmeid kohaldab Eesti maaelu arengus laialdaselt, kuid standardeid ei peeta alati piisavalt ambitsioonikateks. Kuigi antimikroobikumide müük jääb alla ELi keskmisele, võiks seda veelgi vähendada, et aidata saavutada rohelise kokkuleppe eesmärki vähendada antimikroobikumide müüki ELis 2030. aastaks poole võrra. Arvestades sigade Aafrika katku puhangute püsivat ohtu, on oluline ka jätkuv teadlikkus bioturvalisusesse investeerimisest.

Eesti peaks tegema jõupingutusi, et minna üle tervislikumale ja jätkusuutlikule toitumisele, kuna toitumise riskiteguritest tingitud mittenakkuslike haiguste määr on väga kõrge.

1.4 Moderniseerida sektorit teadmiste, innovatsiooni ja digiülemineku edendamise ja jagamise ning nende kasutuselevõtu soodustamise kaudu

Eesti põllumajanduse teadmus- ja innovatsioonisüsteem (AKIS) näib olevat nõrk ja killustatud, puudub keskne keskus, mis koordineeriks innovatsiooni ja teadmiste vahetust põllumajanduses ning sellega seotud eelnevates ja järgnevates tegevustes (nt keskkond, kliima, bioloogiline mitmekesisus, toidu- ja muud süsteemid, sealhulgas töötlemis- ja turustusahelad, tarbijad ja kodanikud jne). Eestis pakuvad koolitus- ja nõustamisteenuseid riiklikult rahastatavad nõustajad ja mitmed sõltumatud organisatsioonid, kuigi nende spetsialiseerumise tase ja oskused on erinevad. Oluline on märkida, et koostöö ja teabevahetus avaliku ja erasektori nõustajate vahel ei toimi nii hästi kui mõnes teises liikmesriigis. Peale selle kavatses Eesti rakendada Euroopa innovatsioonipartnerluse raames vaid väga väikese arvu tööühmi, mis ei võimaldanud tal täielikult ära kasutada selle Euroopa algatuse pakutavaid võimalusi.

Avalike digiteenuste valdkonnas on Eesti edukas, kuid digitehnoloogia integreerimisel majandusse on see ELi keskmisega vaid samal tasemel. Kuigi nii lairibaühendus maapiirkondades kui ka digioskuste tase on ELi keskmisest kõrgem, on linna- ja maapiirkondade vahel endiselt lõhe. Selle lüngaga tuleb tegeleda, et aidata kaasa rohelise kokkuleppe eesmärgi saavutamisele, milleks on kiire lairibaühenduse kättesaadavus maapiirkondades.

1.5 SOOVITUSED

Eespool loetletud ja omavahel seotud majandus-, keskkonna-, kliima- ja sotsiaalprobleemide lahendamiseks leiab komisjon, et Eesti peab ÜPP strateegiakavas keskenduma oma prioriteetidele ja sekkumistele järgmistes punktides, võttes samas asjakohaselt arvesse kohalikke tingimusi.

Tõhustada arukat, vastupidavat ja mitmekesist põllumajandussektorit, mis tagab toiduga kindlustatuse

- **Tagada õiglus ja sissetulekutoetuse parem suunamine**, vähendades sissetuleku erinevusi eri suurusega põllumajandusettevõtete vahel (väikeste ja keskmise suurusega põllumajandusettevõtete kasuks), kohaldades näiteks kestlikkuse tagamiseks täiendavat ümberjaotavat sissetulekutoetust ja vähendades toetusi.
- **Tõhustada põllumajandussektori konkurentsivõimekust ja parandada juurdepääsu rahastamisele**, vaadates selleks eelkõige üle ÜPPga seoses kasutatavad finantsinstrumendid. Viimasega peaks kaasnema asjakohane nõustamine rahastamisküsimustes.
- **Muuta põllumajandussektor vastupidavamaks**, julgustades ja hõlbustades riskijuhtimisvahendite kasutamist ning toetades kliimamuutustega kohanemiseks tehtavaid investeeringuid.
- **Parandada põllumajandustootjate positsiooni toiduainete tarneahelas**, tagades põllumajanduslike toiduainete turgude edasise korralduse, julgustades tootjajähistuid taotlema tunnustamist tootjaorganisatsioonidena ning suunates paremini toetust tootjate koostööle.

Edendada keskkonnahoidu ja kliimameetmeid ning panustada liidu keskkonna- ja kliimaeesmärkidesse

- **Tagada toitainete majandamise parandamine**, aidates seeläbi saavutada **rohelise kokkuleppe eesmärki vähendada toitainete kadu**. Nii intensiivselt kui ka ekstensiivselt haritavates piirkondades tuleks püüda saavutada parem toitainete tasakaal, võttes arvesse piirkondlikke erinevusi. Selle saavutamiseks on oluline tingimuslikkuse tõhus rakendamine, samuti laialdane üleminek agroökoloogilistele tavadele ja täppispõllumajandusele, mille toetamist Eesti peaks kaaluma rahastatavate toetuskavade kaudu.
- Kooskõlas metaanistrateegiaga **vähendada põllumajandusloomade soolesisesest fermentatsioonist tulenevat kasvuhoonegaaside heidet**, tehes seda vajaduse korral nõustamis-, innovatsiooni- ja juhtimistavade toetamise kaudu.
- **Tagada Eesti turbaalade piisav kaitse**, sealhulgas asjakohaste tingimuslikkuse elementide tõhusa kavandamise ja CO₂ siduva majandamise toetamise kaudu. Mõnel juhul võib olla asjakohane ka taassoostamine. **Soodustada ülestöötatud metsa õigeaegset taastamist**, et maksimeerida pikaajalist süsinikdioksiidi kogumist (koos liikidega, mis on kohanenud kliimamuutustega ja soodustavad bioloogilist mitmekesisust) metsa säästva majandamise laiemas kontekstis. Asjakohane võib olla toetus mitte ainult istutamiseks, vaid ka liikide valimisega seotud nõustamiseks.
- **Soodustada poollooduslike rohumaade tõhusat majandamist**, nagu on rõhutatud ka ÜPP rahastamise tähtsusjärjestatud tegevuskavas. Eesti peaks kaaluma sihtotstarbelise toetuse andmist ka väljaspool praegust valdkonda ning tagama, et otsetoetusi käsitlevate eeskirjade (eelkõige määratluste) rakendamine ei välistaks maa toetuskõlblikkust viisil, mis võib soodustada halbade majandamistavade kasutamist. Seda tuleks teha põllumajandus- ja metsaaladel bioloogilise mitmekesisuse olukorra üldisemaks parandamiseks tehtavate jõupingutuste laiemas kontekstis.
- **Püüda suurendada bioloogilisele mitmekesisusele kasulike ja mitmekesiste põllumajanduslike maastikuelementide tihedust, aidates seeläbi saavutada rohelise kokkuleppe eesmärki maastikuelementide osas**, eelkõige väikese maastikulise

mitmekesisusega piirkondades. Sellega seoses on oluline rakendada HPK¹ 9. standardit ning asjakohased võivad olla ka vabatahtlikud toetuskavad maastikuelementide loomiseks ja säilitamiseks.

Tugevdada maapiirkondade sotsiaalmajanduslikku olukorda ja vastata ühiskondlikele nõudmistele

- **Hakata kohaldama ambitsioonikamaid loomade heaolu meetmeid**, eelkõige sigade ja munakanade puhul, et parandada loomade ja inimeste tervist ning toidu kvaliteeti **kooskõlas strateegiaga „Talust taldrikule“** ning **tõhustada bioturvalisust** sigade Aafrika katku ohust lähtuvalt, nähes ette sihtotstarbelised investeerimistoetused ja teadmussiirde meetmed.
- **Aidata saavutada ELi rohelise kokkuleppe eesmärke pestitsiidide valdkonnas** ja edendada **pestitsiidide säästvat kasutamist**. Eelkõige tagada integreeritud taimekaitse tavade kasutuselevõtt.
- **Võidelda vaesuse vähendamisega ning pöörata ümber rahvastikukao ja rahvastiku vananemise suundumused** maapiirkondades, investeerida põhitaristusse ja -teenustesse, mis hoogustavad majandusarengut ja kvaliteetsete töökohtade loomist maapiirkondades. Seejuures on oluline tagada koostoime muude ELi ja riiklike fondidega.

Edendada teadmisi, innovatsiooni ja digiüleminekut põllumajanduses ja maapiirkondades ning julgustada nende kasutuselevõttu

- **Aidata kaasa rohelise kokkuleppe eesmärgi saavutamisele, milleks on kiire internetiühenduse lõpuleviimine maapiirkondades**, keskenduda lõhe kaotamisele kiire lairibaühenduse kättesaadavuse vahel maa- ja linnapiirkondades sihipäraste investeerimismeetmete abil. Seejuures on oluline tagada koostoime muude ELi ja riiklike fondidega.
- **Tõhustada AKISE integratsiooni**, rakendada ja siduda omavahel sihtotstarbelisi teabe- ja teadmiste vahetamise sekkumisi, keskendudes eelkõige koordineerimisele ning avaliku ja erasektori sõltumatute nõustajate toetamisele. **Edendada innovatsioonialast koostööd** interaktiivsete Euroopa innovatsioonipartnerluse projektide ja Euroopa innovatsioonipartnerluse võrgustiku tegevuse kaudu. Investeerida innovatsiooni toetavate teenuste loomisse, et arendada alt üles suunatud ideid.

2

EESTI PÕLLUMAJANDUSE JA MAAELU ARENGU ANALÜÜS

Eesti põllumajandussektorit iseloomustab põllumajandusettevõtete arvu vähenemine ja põllumajandusmaa pindala suurenemine. Põllumajanduskultuuride kasvatamist piiravad Läänemere erilised tingimused. Eesti turg on peamiselt suunatud Balti- ja Põhjamaadele. Põllumajandusel on Eesti majanduses tähtsam roll kui muudes ELi liikmesriikides ning see näib olevat noorte põllumajandusettevõtete jaoks atraktiivsem kui ELi liikmesriikides keskmiselt. COVIDi kriisi ajal tuli aga ilmsiks, kui olulised on põllumajandussektoris mittekodanikest töötajad ja kui keeruline on sektorisse töötajaid ligi meelitada. Seda peetakse endiselt mitteatraktiivseks sektoriks ning töötajate arv on seal oluliselt vähenenud. Maa suure kontsentratsiooni ja põllumajanduskultuuride suhteliselt piiratud tootmise tõttu ei ole Eesti põllumajandus väga mitmekesine. Looduse ja bioloogilise mitmekesisuse kaitse ning loodusvarade kasutamise üldine seisund näib olevat üsna rahuldav, kuid teatavad küsimused on endiselt lahendamata. Valdav osa Eestist on maapiirkonnad. Need moodustavad 82 % territooriumist ja seal elab 44,5 % elanikkonnast. Maapiirkonnad seisavad silmitsi rahvastiku vähenemise, vaesuse ja vananemisega. Majandustegevuse madal tase, kvaliteetsete töövõimaluste piiratus ning põhitaristute ja -teenuste puudumine muudavad maapiirkonnad vähem atraktiivseks.

2.1 Toetada elujõuliste põllumajandusettevõtete sissetulekut ja vastupanuvõimet kogu ELis, et tagada toiduga kindlustatus

Eestis moodustas põllumajandusest saadav sissetulek aastatel 2015–2019 ligikaudu 82 % keskmisest palgast kogu majanduse arvestuses. Aastatel 2005–2019 varieerus selle osakaal märkimisväärselt peamiselt põllumajandustulu kõikumise tõttu. Ajavahemikul 2005–2019 oli keskmine osakaal 104 %, mis on palju suurem kui ELi keskmine (ligikaudu 40 %)²-6. Vaata allpool esitatud graafikut.

Ajavahemikul 2005–2019 oli keskmine põllumajanduslik faktortulu töötaja kohta volatiilne (12 018 eurot ATÜ kohta³), ilma selge kasvu- või langussuundumusega. Valdaval osal aastatest on sissetulek ELi näitajatest väiksem⁴. Põllumajandusettevõtte sissetulekutes on ELi toetustel oluline kaal – otsetoetused moodustavad aasta kohta keskmiselt 46 % (üks ELi kõrgematest osakaaludest)⁵ ning maaelu arengu toetused 26 % (märgatavalt üle ELi keskmise, milleks on 7 %) põllumajanduslikust faktortulust⁶ (ajavahemik 2015–2018). Otsetoetuste koondumine on Eestis üks ELi olulisemaid, kusjuures 86 % otsetoetuste kogusummast läheb 20 %-le suurimatest toetusesaajatest, mis kajastab täpselt maa koondumist (20 % suurimatest toetusesaajatest harib 86 % maast)⁷. Samuti võib täheldada, et märkimisväärne osa otsetoetuse saajatest (34 %) saab seda väiksemas mahus kui 2000 eurot⁴. Selline olukord kajastab ka hektari kohta saadavate otsetoetuste vähest diferentseerimist ja suunamist (vt allpool). Eesti ei rakendanud ümberjaotavat toetust aastatel 2015–2020.

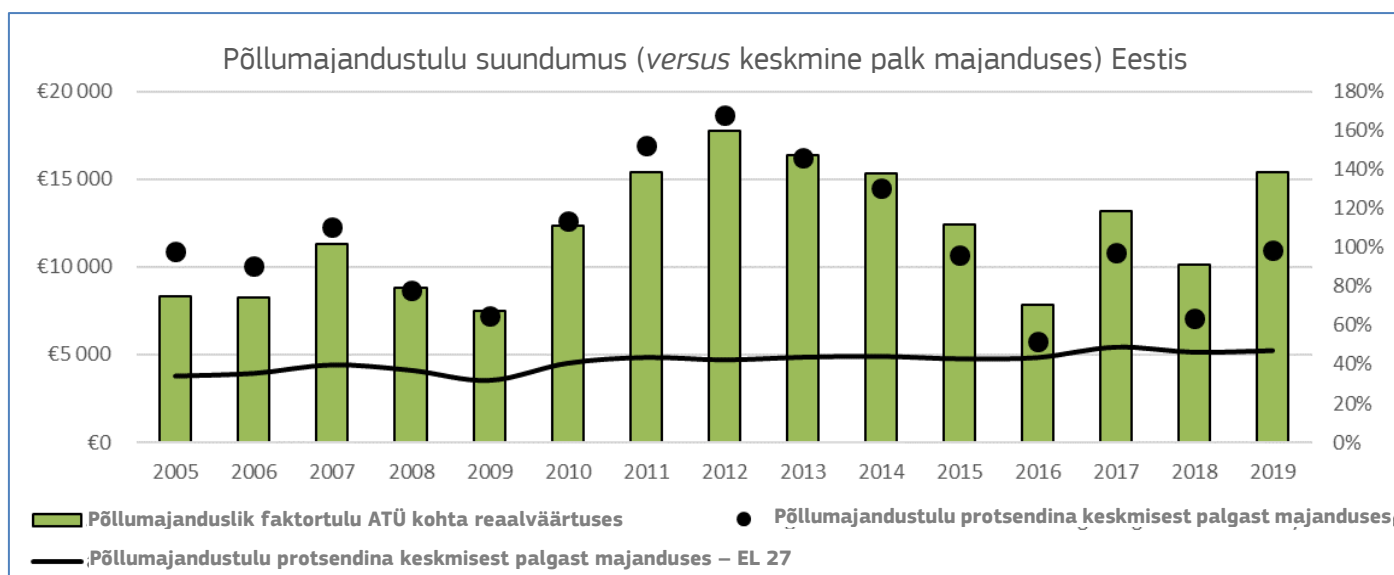
Faktortulu kipub kasvama vastavalt põllumajandusettevõtte füüsilisele suurusele. Hektari kohta makstav otsetoetus ei sõltu väga palju põllumajandusettevõtte füüsilisest suurusest⁶-7. Faktortulu kaldub sarnanema põllumajandusettevõtte majandusliku suurusega. Ka hektaripõhised otsetoetused kipuvad olema seda suuremad, mida suurem on põllumajandusettevõtte⁷. Mõned väikesed (füüsilisest ja majanduslikust seisukohast) põllumajandusettevõtted ei pruugi tegelikult hektaripõhist otsetoetust taotleda. See selgitab nende puhul tootmiskohustusega sidumata hektaripõhise otsetoetuse väiksemat väärtust, ehkki teoreetiliselt peaks see toetus olema ühtse pindalatoetuse kava rakendavas liikmesriigis samaväärne.

Sektorite arvestuses on faktortulu suurim teratoiduliste,⁸ teravilja, õliseemnete ja valgurikaste kultuuride kasvatamisega tegelevate põllumajandusettevõtete puhul ning väikseim lamba- ja kitsekasvatusega tegelevate põllumajandusettevõtete puhul. Otsetoetus hektari kohta on sektorist olenemata võrreldav (tootmiskohustusega seotud toetus kompenseerib väiksemat toodanguga sidumata otsetoetust hektari kohta aiandusettevõtetes). Kogu sissetulekutoetuse (otsetoetused) osakaal sissetulekus on suurim veise-, lamba- ja kitsekasvatuseettevõtetes, teatavate aastate faktortulu oleks (keskmiselt) isegi negatiivne, kui seda sektorit ei toetataks⁷.

Ajavahemikul 2004–2010 oli vähemsoodsate piirkondade faktortulu mitte vähemsoodsate piirkondade omaga samaväärne, kuid seejärel hakkas kuni 2014. aastani kergelt vähenema (keskmiselt 96 % mitte vähemsoodsate piirkondade tulust)⁶. Alates 2015. aastast hakati kogu territooriumi määratlema looduslikust eripärast tingitud piirangutega alana⁷⁹. Kuigi praegusel programmitöö perioodil looduslikust eripärast tingitud piirangutega aladele toetusi ei anta, täheldatakse, et vabatahtliku tootmiskohustusega seotud toetuse puhul on kasutusele võetud geograafiline eristus, kusjuures üks „piimalehmade kasvatamise meede“ kehtib mandri ja teine saarte kohta.

Riskijuhtimisinstrumentide analüüs¹⁰ näitab, et Eestis on võrdlemisi ulatuslik riskijuhtimise pakkumine (loomataudidega seotud kahjude hüvitamisel kuuluvad riikliku toetuse alla need veterinaarkahjud, mida ELi ja riigi jagatud mehhanismidega ei hüvitata; saagikindlustustoetus, mis katab laia valdkonda, sealhulgas kliimarisikid, põllumajandusloomade kindlustamise toetus, mis katab kõiki loomaliike). Alates 2019. aastast on võimalik saada Eesti maaelu arengu programmi raames kindlustusmaksetoetust. Aasta lõpuks ei olnud seda aga veel kasutusele võetud¹¹ – üks põhjus oli sobivate toodete puudumine kindlustusturul.

Allikas: Põllumajanduse ja maaelu arengu peadirektoraat ÜPP taustanäitajad C.25 „Põllumajanduslik faktortulu“ ja ÜPP taustanäitaja C.26 „Põllumajanduslik ettevõtlustulu“. Tulu EUROSTATi [aact_eaa04], [aact_ali01] ja [aact_eaa06] andmetel, kus töötajate hüvitised on liidetud ettevõtlustulule ning jagatud aasta tööühikute koguarvuga. Märkus: 2019. aasta hinnangulised andmed. EUROSTATi andmetel keskmine palk majanduses [nama_10_a10_e], tuhat töötatud tundi, kasutades töötajate siseriiklikku kontseptsiooni ja [nama_10_a10], samas andmed palkade kohta.

2.2 Suurendada turule orienteeritust ja konkurentsivõimet, pöörates erilist tähelepanu teadusuuringutele, tehnoloogiale ja digiüleminekule

Ajavahemikul 2003–2016 vähenes Eestis põllumajandusettevõtete arv peaaegu 55 %, 36 860-lt 16 700-le. Vastupidist suundumust täheldatakse kasutatava põllumajandusmaa puhul, mis on suurenenud 24,2 %, 795 640 hektarilt 2003. aastal 988 410¹² hektarile 2019. aastal. Selle tulemusena suurenes ajavahemikul 2005–2016 põllumajandusettevõtte keskmine suurus 32 hektarilt 60 hektarile. Samas oli 2016. aastal enamiku põllumajandusettevõtete (peaaegu 65 %) suurus siiski alla 20 hektari ning 100hektarilised ja suuremad põllumajandusettevõtted moodustasid põllumajandusettevõtete koguarvust 11,4 %¹³.

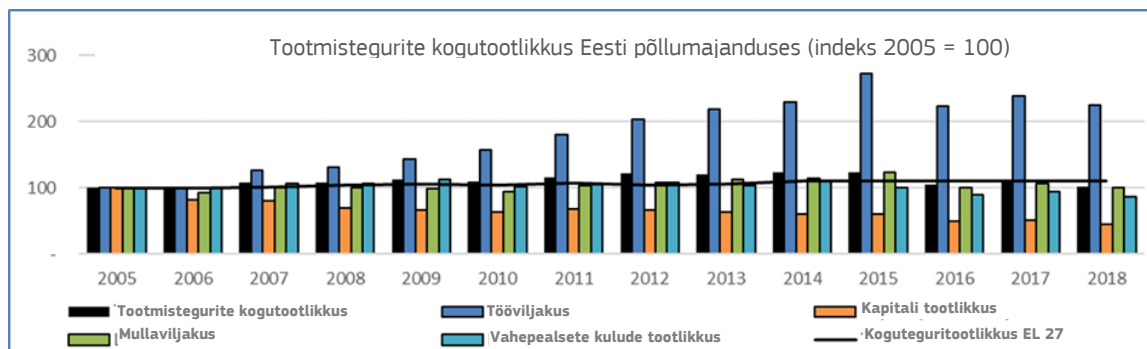
2018. aastal teatatud kogu põllumajandusmaast oli 67,6 % põllumaa, 31 % püsirohumaa ja vaid 0,4 % oli kasutusel püsiluhtude kasvatamiseks¹⁴. Ajavahemikul 2005–2013 oli loomühikute arv suhteliselt stabiilne, ligikaudu 310 000 loomühikut. Pärast sigade Aafrika katku puhangut ja Venemaa poolt 2014. aastal ELi toodetele kehtestatud keeldu vähenes see arv 2016. aastal 280 000-le. Pärast seda langust on loomühikute arv jäänud taas üsna stabiilseks.

2019. aastal moodustas põllumajandus-, metsandus- ja kalandussektor Eesti kogulisandväärtusest 3,3 % (võrdluseks: ELi keskmine oli 1,8 %). Põllumajanduskultuurid moodustasid peaaegu 54 % põllumajandustoodangust ja üle 23 % põllumajanduskultuuridest olid teraviljad. Loomsete saaduste toodang ulatus veidi üle 46 %, kusjuures peamine tegur oli piimatootmine (57 % loomsete saaduste kogutoodangust)¹⁵.

Tööjõu suur väljavool (–48 % aastatel 2005–2019) oli peamine tegur, mis sundis tööviljakust pidevalt suurendama, millega kaasnes tootmistegurite kogutootlikkuse kasv aastatel 2005–2015. Järgmistel aastatel oli 2016. ja 2018. aasta karmide ilmastikutingimuste tõttu langus, 2018. aastaks langes koguteguritootlikkus alla ELi keskmise. 2019. aastal, pärast põllumajanduse jaoks erakordselt head aastat suurenes tööviljakus taas peaaegu 90 %ni ELi keskmisest; aastatel 2017–2019 on see 71 %ga siiski tagasihoidlikum¹⁶. Kuigi tööjõu äramärgitud väljavool on suures osas tingitud struktuurimuutustest, tõi COVIDi kriis esile ka sektori haavatavuse – selle vähese atraktiivsuse ja väljakujunenud sõltuvuse mittekodanikest töötajatest.

Põllumajandussektori rahastamises on puudujääk hinnanguliselt vahemikus 28–117 miljonit eurot. Rahastamise juurdepääsul on peamiseks takistusteks tagatise puudumine, suur laenurisk ja puudulikud finantsplaneerimise oskused ning lisaks tundub, et pikaajalised laenud ei ole piisavalt kättesaadavad¹⁷.

Põllumajanduslike toiduainete kaubandusbilanss on negatiivne. ELi mittekuuluvate riikide puhul on bilanss positiivne, kuid see moodustab kaubandusest väiksema osa (7 % kõigist imporditud ja 25 % kõigist eksporditud põllumajanduslikest toiduainetest 2019. aastal)¹⁸. Peamised kaubanduspartnerid on Soome, Läti ja Leedu ning ekspordi puhul ka Venemaa ja Rootsi. 2019. aastal olid peamised eksporditavad tooted jätkuvalt teravili (20 %) ning piim ja piimatooted (19 %)¹⁹.

Allikas: Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.27 „Tootmistegurite kogutootlikkus“. EUROSTATi [[aact_eaa05](#)], [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)], [[apro_cpsh1](#)] ja [[ef_mptenure](#)] ning FADNi andmetel.

2.3 Parandada põllumajandustootjate positsiooni väärtusahelas

Kuigi esmatootmise ja töötleva tööstuse sektori faktortulu absoluutväärtuse näitaja on Eestis oluliselt alla ELi keskmist, on põllumajandustootjate kogulisandväärtuse osakaal Eestis suurem kui ELi keskmine (2017. aastal 30 % vs. 24 %). See osakaal on aastate jooksul olnud suhteliselt stabiilne, kuigi kriisiaastatel on see kahanenud. Turutõrgete ajal langevad turuhinnad Eestis keskmiselt kiiremini kui muudes liikmesriikides ning esmatootjad on sageli sunnitud võtma suuremaid riske kui teised tarneahela sidusrühmad, kellel on suurem turuvõim.

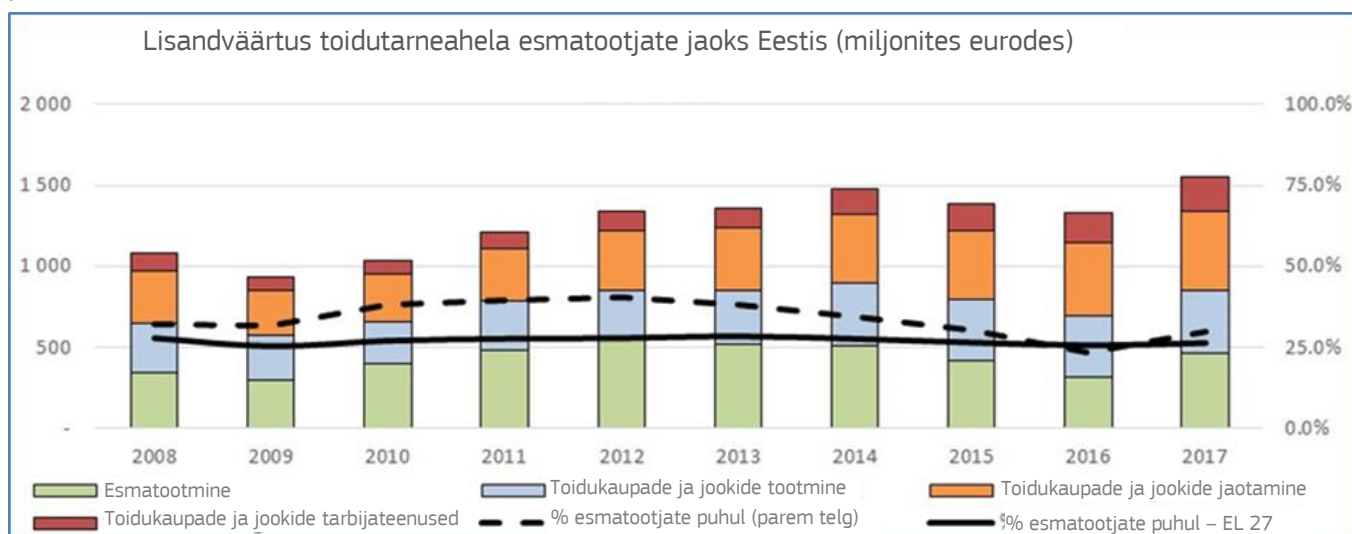
Eestis ei ole tunnustatud tootjaorganisatsiooni ega tootmisharudevahelist organisatsiooni. 2018. aastal oli Eestis siiski 152 põllumajandusühistust²⁰. Selleks et tootjate koostööst tulenevat kasu täielikult ära kasutada, peaksid avaliku sektori asutused ühistuid ja muud tüüpi tunnustamata tootjaorganisatsioone tunnustama. Seetõttu tuleks julgustada ühistuid tunnustamist taotlema. Lisaks tuleks neid julgustada uurima kvaliteedimärgistuse kasutamist, et parandada tootjate koostööd ja tugevdada nende läbirääkimispositsiooni väärtusahelas.

80 % ühistutest on väikesed (13,3 tootjat ühistu kohta 2016. aastal) ja nende käive on väike. Valdav on nn silotorni-lähenedamine – eri sektorite või piirkondade ühistud ei ole omavahel seotud, liikmed ei kattu ning arengut takistab liikmete suutmatus võtta kasutusele nõuetekohane juhtimis- ja omandimudel ning kaasata täiendavat kapitali. Ajalooliste tegurite tõttu ei ole koostöö ja ühistegevus eriti vanema põlvkonna põllumajandustootjate seas kõrgelt hinnatud. Eesti maaelu arengukavast aastateks 2014–2020 rahastatavad pikaajalised teadmussiirde meetmed on aga hakanud seda narratiivi muutma. Seda meetet tuleks jätkata ning soodustada väiksemate ühistute ühinemist ja koostööd tarneahela eri sidusrühmade vahel, sealhulgas tootmisharudevaheliste tegevuste vormis. Et tugevdada primaarsektorit ja seeläbi parandada põllumajandustootjate positsiooni tarneahelas, tuleks ellu viia teadmussiire, põlvkondade uuendamine, nõuande- ja koolitusmeetmed, mis on suunatud koostööle põllumajanduses.

Eesti ei ole veel põllumajandustoodete ja toiduainete tarneahelas esinevaid ebaausaid kaubandustavasid käsitlevat direktiivi²¹ oma siseriiklikku õigusesse üle võtnud, kuigi seda tuleks teha 2021. aasta maiks. Eesti Kaupmeeste Liit võttis 2008. aastal vastu eraviisilise heade kaubandustavade juhendi. Kuid see ei ole veel lõpetanud ebaausate kaubandustavade kasutamist põllumajandussektoris.

Programmitöö perioodil 2014–2020 on Eesti rakendanud maaelu arengu toetust kohalike turgude kaudu lühikeste tarneahelate või turustamise puhul. Sellest meetmest kasu saanud taotlejate arv on endiselt väike. Eestis on internetist ostetud toiduainete väärtus samuti väike (hinnanguliselt umbes 1 %), kuigi COVIDiga seotud liikumiskiirangute ajal kasvas see mitu korda. COVIDi kriis aitas kaasa ka mitme e-kaubanduse vahendi loomisele üksikute põllumajandustootjate poolt, kuid paljud neist on pärast piirangu lõppu muutunud mitteaktiivseks. Toiduainete e-kaubanduse turg on Eestis endiselt ebaküps ja üsna ebastabiilne. Sellest hoolimata on olemas vähemalt seitse üleriigilist e-kaubanduse platvormi, mis

pakuvad toiduaineid otse tootjalt tarbijale, ning suur hulk piirkondlikke platvorme ja/või võimalusi toidu tellimiseks sotsiaalmeedia (peamiselt Facebook) kaudu.

Allikas: Euroopa Komisjon. [ÜPP näitajad – Data explorer](#). ÜPP tulemusnäitaja RPI_03 Toiduahela esmatootjate väärtus.

2.4 Panustada kliimamuutuste leevendamisse ja nendega kohanemisse ning säästvasse energiasse

2018. aastal oli Eesti kasvuhoonegaaside heide 1,8 miljonit CO₂ ekvivalenttonni,²² mis on peaaegu 10 % rohkem kui 2000. aastal. Põllumajanduse osakaal Eesti kasvuhoonegaaside koguheitest on 7 % (ELi keskmine on 10 %) ja veidi allapoole EL 27 põllumajanduse kasvuhoonegaaside koguheitest²³. 47 % Eesti põllumajanduse heitkogustest on seotud põllumajandusmaaga, 38 % põllumajandusloomade (peamiselt kariloomade) soolesisese fermentatsiooniga ja 14 % sõnnikukäitlusega²⁴. Kasvuhoonegaaside heite suurenemine põllumajandussektoris peaks lõpsilehmade puhul jätkuma kariloomade arvu prognoositava kasvu ja piimatootlikkuse suurenemise tõttu. Samuti eeldatakse, et suureneb heide, mis tekib muldade lupjamisel ning sünteetiliste ja lubjävätiste kasutamisel²⁵.

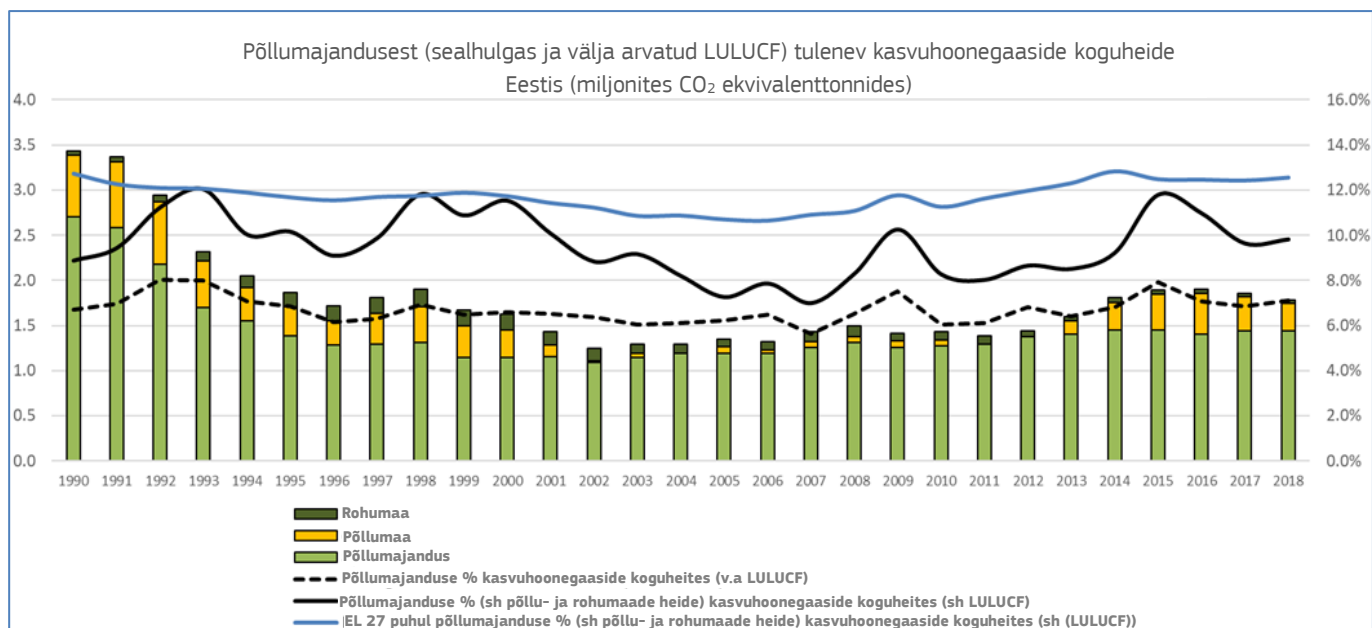
Maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse (LULUCF) sektoril, mis toimib Eestis CO₂ sidujana, on riiklikus süsinikuringes oluline roll. Eesti on üks vähestest ELi liikmesriikidest, kus on väga palju turbaalasid ja turbamuldasid – see hõlmab 20,2 % kogu riigi territooriumist, 9 150 km² (2011. aasta andmed)²⁶. Sellised alad, olenemata sellest, kas neid kasutatakse põllumajandusmaana või mitte, võivad olla suured CO₂ sidujad või allikad atmosfääris ning neid tuleb seetõttu asjakohaselt majandada. Eelkõige tuleb viljelusmaana kasutatavat turbaala pidada lagunemisohus olevaks. Sobivaid mullaharimisvõtteid või taassoostamist peetakse kasulikuks vahendiks, et vältida lagunemist, peatada edasine kasvuhoonegaaside heide ja säilitada CO₂ sidumine. Metsad katavad umbes 56 %²⁷ riigi territooriumist ning suurem osa süsiniku sidumisest maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse (LULUCF) sektoris tuleneb metsamaa biomassi juurdekasvust²⁸. Seni on CO₂ sidumine ületanud sektori kasvuhoonegaaside heite, kuid paraku on see suundumus muutumas. Riiklike prognooside kohaselt jääb maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse (LULUCF) sektor CO₂ sidujaks kuni 2030. aastani (kuigi selle mõju on peaaegu olematu juba 2025. aastal), mille järel prognoositakse, et sektor muutub heite allikaks. See muutus on peamiselt tingitud põllumaa heitkoguste suurenemisest ja metsades talletatava süsiniku vähenemisest, kuna vanemate metsade asendamine nooremate metsadega vähendab metsavarusid. Lähiaastatel saavutavad metsavarud haripunkti ja hakkavad seejärel vähenema, mistõttu prognoositakse metsamaa CO₂ heite suurenemist²⁹.

Riiklikus energia- ja kliimaalases tegevuskavas aastateks 2021–2030³⁰ käsitletakse seda, kuidas saavutada eesmärk vähendada 2030. aastaks heidet jõupingutuste jagamise määruse kohaldamisalasse kuuluvates sektorites (mis hõlmab ka põllumajandust) 13 % võrreldes 2005. aastaga. Tegevuskavas on loetletud selleks kavandatud põllumajandus- ja metsandussektori meetmed (vastavalt 22 ja 8 meetet). Need keskenduvad keskkonnasõbralikele maamajandamis- ja loomakasvatusemeetoditele.

2018. aastal moodustas taastuvenergia peaaegu 30 % tarbitud energiast, ületades 2020. aastaks seatud 25 % eesmärki³¹. Põllumajanduse osakaal kogu taastuvenergia tootmises oli Eestis siiski marginaalne 0,3 % (EL 27 keskmine 12,1 %). Peamise panuse (94,5 %) andis taastuvenergia tootmisesse metsandussektor³². Eesti põllumajanduse ja metsanduse energiatarbimine osana summaarsest energia lõpptarbimisest on 4,3 %, mis on üle EL 27 keskmise (2,9 %)³³. Kuigi aastatel 2009–2015 vähenes EL 28-s energiakasutus üldiselt veidi (–2,5; mõõdetuna naftaekvivalentkilogrammides(kgoe/ha) põllumajandus- ja metsamaana kasutatava hektari kohta, suurenes Eesti põllumajanduse energiatarbimine peaaegu 12 kgoe/ha³⁴.

Eesti praeguses maaelu arengu programmis on juba tunnustatud olulise ülesandena kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamist; mitu keskkonnasõbralikku majandamist toetavat meetet käsitlevad ka kasvuhoonegaaside ja/või ammoniaagi heidet ja hõlmasid 2019. aasta lõpus peaaegu 52 % vastavate majandamislepingutega põllumajandusmaast (see näitaja ületab veidi 2023. aastaks seatud esialgset 49,6 % eesmärki)³⁵. Toetust antakse ka taastuvenergia tootmisse investeerimiseks, 2019. aasta lõpuks oli taastuvenergia tootmisesse ette nähtud koguinvesteeringust 13 miljoni eurot juba ära kasutatud (st ligikaudu 64 % 2023. aastaks seatud eesmärgist). Lisaks oli 2019. aasta lõpuks saavutatud 2023. aastaks seatud eesmärk toetada 14,8 % Eesti põllumajandus- ja metsamaa puhul majandamislepinguid, mis aitavad kaasa süsinikdioksiidi sidumisele ja säilitamisele³⁶.

Sarnaselt teiste Põhjamaadega on Eesti põllumajandussektor haavatav kliimamuutustest tulenevate riskide suhtes, nagu suviste sademete vähenemine, talviste tormide ja üleujutuste arvu suurenemine ning kahjurite ja haigustega seotud riskid³⁷. Riiklikes uuringutes prognoositakse ka seda, et temperatuuri tõusu ja äärmuslike ilmastikunähtuste, näiteks põua või tugevate vihmahoogude sagenemise tõttu võib keskmine sademete hulk suurenedada, lumekatte paksus väheneda ja kevadine üleujutus sagedada³⁸.

Allikas: Euroopa Keskkonnaamet EUROSTATi [env air gge] andmetel.

2.5 Edendada säästvat arengut ja selliste loodusvarade tõhusat majandamist nagu vesi, muld ja õhk

Eestis on olukord loodusvarade majandamise osas parem kui mõnes teises liikmesriigis, kuid siiski on küsimusi, mis nõuavad tähelepanu.

Eesti põllumajanduse tekitatav ammoniaagiheide (mis moodustab peaaegu 89 % teatatud koguheitest) on kümme aastat või rohkem olnud enam-vähem stabiilne, ulatudes 9 000 – 10 000 tonnini aastas. Hiljutised andmed (2017 ja 2018) näitavad siiski, et mahud on suurenenud, ning – mis kõige tähtsam – prognooside kohaselt ei suuda riik edaspidi täita riiklike heitkoguste vähendamise kohustuste direktiivist³⁹ tulenevaid ülesandeid. Lisaks ilmnes Eesti riikliku õhusaastekontrolli programmi läbivaatamisel, et kavandatud tehnilised meetmed seoses ammoniaagiga võivad olla ebapiisavad, kui põllumajandussektori osakaalu kavandatud suurenemist ei saavutata asjakohasel viisil⁴⁰.

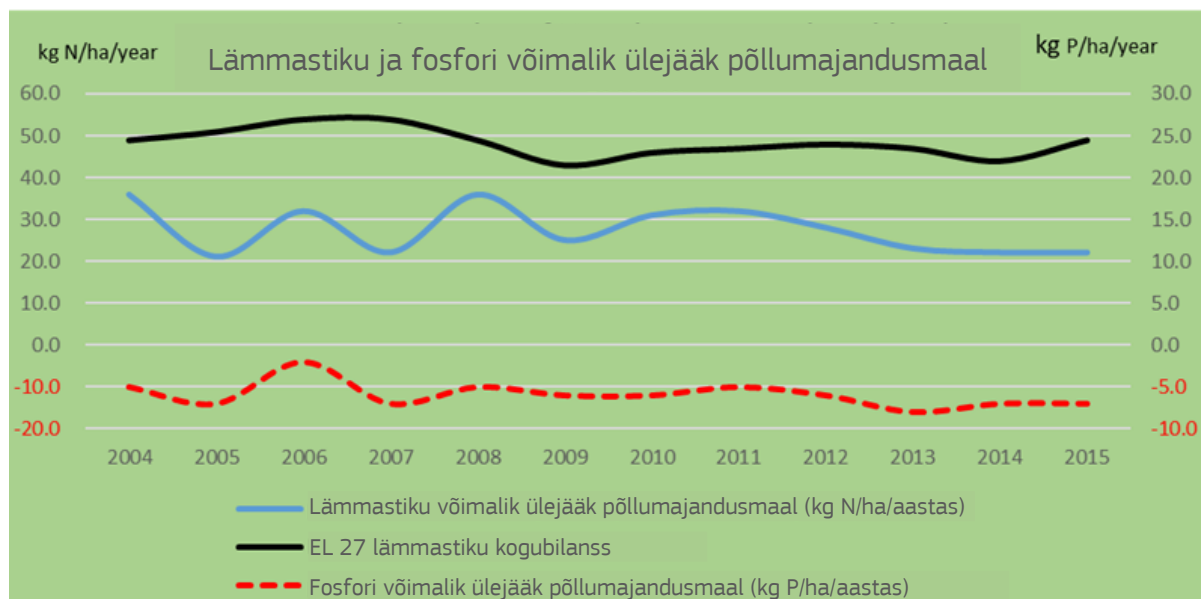
Eestis on oht vee kättesaadavusele Balti riikide kohta ebatavaliselt suur: veekasutuse indeks plussi väärtus on viimastel aastatel jäänud 10–15 % vahele (võrreldes Lätiga, kus see on alla 1 %, ja Leeduga, kus see on tavaliselt alla 5 %)⁴¹. Kuna Eestis kasutatakse niisutusüsteeme väga väikesel alal (2016. aastal vaid 0,3 %-l põllumajandusmaast),⁴² ei ole põllumajandus ei sellise surve põhitekitaja ega praegu ka sellest ohustatud, kuid pikas perspektiivis tuleks sellele probleemile rohkem tähelepanu pöörata.

Eesti veekvaliteedi olukorda varjutavad küll väikesed kahtlused veekogude praeguse liigitamise suhtes, kuid kõige teravam näib oht olevat siiski rannikuvetele: ainult 13 % neist olid heas ökoloogilises seisundis. Samas on heas ökoloogilises seisundis 60 % jõgedest ja 67 % järvedest⁴³. Lisaks on viimaste (2012.–2015. aasta) andmete kohaselt oluliselt suurenenud eutrofeerumine ja hüpertrofeerumine rannikuvetes,⁴⁴ mis on Läänemere jaoks tervikuna tõsine ja üldisem probleem. Eesti põhjaveekogumid ei kannata üldjuhul suure nitraadireostuse all: 2015.–2017. aastal peeti 95 % neist „kvaliteetseteks“ (st nitraadisaldusega alla 25 mg liitri vee kohta)⁴⁵. Nitraadidirektiivi kohasest aruandlusest selgus siiski, et nitraaditundlike alade seirepunktides on ajavahemikul 2008–2011 ja 2012–2015 suurenenud nitraadisaldus 44%⁴⁶–⁴⁷. Samas ei ole 21 % põhjaveekogumitest heas keemilises seisundis. Eestis on määratud nitraaditundlikeks aladeks 3 267 km², mis moodustab 7 % kogu territooriumist ja 34 % kogu põllumajandusmaast,⁴⁸ ning kokkuvõttes on põllumajanduslik hajureostus kolmas oluline survetegur pinnaveele ja kuues kõige olulisem survetegur põhjaveekogumitele.

Teisest küljest ei kasutata kogu Eesti territooriumil väga palju väetisi. Lämmastiku ülejääk kokku oli 2015. aastal 22 kg/ha/aastas (vähem kui pool ELi keskmisest ja vähem kui 36 kg/ha/aastas 2004. aastal) ning fosfori puudujääk oli samal aastal 7 kg/ha/aastas (olles tõusnud 2 kg/ha/aastas 2006. aastal)⁴⁹–⁵⁰. Võttes aga arvesse eespool nimetatud probleemide valupunkte ja asjaolu, et märkimisväärne osa põllumajandusmaast on seotud suure sisendimahukusega (2017. aastal 55 %, samas kui EL 27 keskmine on 36 %),⁵¹ on tasakaalustatud väetamist ilmselt vaja piirkondlikult diferentseerida. Eestis saaks toitainete parema majandamise meetmete mõju suurendada, kui need seotaks teadusuuringute ja innovatsiooni ning tutvustamistegevusega, mida edendatakse tulevase programmi „Euroopa horisont“ alla kuuluva mulla seisundit ja toitu käsitleva missiooni raames. Sellega seoses tasub märkida, et 28 % haritavast mullast on talvel taimkatteta⁵² ja põllumaast 54 % puhul kasutatakse traditsioonilist maaviljelust⁵³.

Kuigi asjakohane väetamine võib tulevikus osutada probleemiks, kui Eesti kavatseb saada oma põllumajandusmaast maksimumi kestlikult majandades, on nende muldade näitajad üldiselt positiivsed. Keskmine orgaanilise süsiniku sisaldus haritavaal maal oli 2015. aastal 51 g/kg,⁵⁴ mis on rohkem kui ELis tervikuna, ning veest tulenev mullakadu oli keskmiselt 0,21 tonni hektari kohta aastas (ELi keskmine: 2,46)⁵⁵ – seega ei kannata Eesti mullad märkimisväärse vee-erosiooni all. Samuti ei avalda valglinnastumine Eestis nii suurt survet põllumajandusmaale, kuna Eestis on tehismaa pindala näitaja 1,9 % (võrreldes EL 28 keskmise 4,1 %ga)⁵⁶. Aastatel 2000–2018 kaotati tehisaladele 0,28 % põllumaast

ja 0,65 % rohumaast, mis ELi standardite kohaselt on madal (ehkki metsa ja metsamaa puhul oli see näitaja märkimisväärsem, s.o 2,1 %)⁵⁷.

Allikas: EUROSTAT [[aei_pr_gnb](#)].

2.6 Panustada elurikkuse kaitsesse, edendada ökosüsteemi teenuseid ning säilitada elupaiku ja maastikke

Olemasolevad andmed, sealhulgas teave, mis on pärit elupaikade direktiivi ja linnudirektiivi alusel koostatud Eesti tegevuskavast, mille eesmärgid on esitatud tähtsuse järjekorras, näitavad, miks erieesmärk nr 6 tekitab Eesti puhul muret.

2017. aastal oli põllulinnuindeks 62 (võrreldes 70ga EL 27s), kuid see on järsult langenud – 2007. aastal oli vastav indeks 102⁵⁸. Sellist üldist suundumust kinnitab asjaolu, et märkimisväärselt on vähenenud põldlöökesse kui Eestis ja paljudes ELi riikides võtmetähtsusega indikaatorliigi pesitsusterritoorium⁵⁹.

Üldiselt aga halveneb selliste ELi tähtsusega rohumaade elupaikade kaitsestaatus, mis sõltuvad põllumajandusest. Kuigi aruandeperioodil 2013–2018 oli selliste soodsas seisundis elupaikade osakaal eelmise aruandeperioodiga võrreldes stabiilne, s.o 38 % (võrreldes 20 %ga ELis tervikuna), oli 13 % puhul seisund muutunud „ebasoodsaks – halvaks“ (varasemalt „ebasoodne – puudulik“)⁶⁰. Põhjus võib olla see, et ainult 11 % Eesti Natura 2000 aladel asuvast püsirohumaast on tunnistatud tundlikuks, samas kui ELi Natura 2000 aladest loetakse tundlikuks 55 %⁶¹. Igal juhul on kindlaks tehtud, et peamine tegur, mis tingib kaitsealustel rohumaadel asuvate elupaikade vähenemise, on paljude poollooduslike rohumaade harimata jätmine: kuigi Eesti maaelu arengu programmi kaudu on praegu kättesaadav toetuskava, märgiti hinnangutes, et seda tuleks laiendada⁶².

ELile huvi pakkuvates metsaelupaikades valitseb Eestis samuti segane olukord: aastatel 2013–2018 oli soodsas seisundis vaid 20 % metsaelupaikadest ning peamiste metslindude arv on vähenemas (nt metsise (*Tetrao urogallus*) populatsioon on 19 aasta jooksul vähenenud 31 %)⁶³.

Kõnealune statistika kaitsealade kohta on iseenesest oluline, kuid seda tuleks mõista ka laiemas geograafilises kontekstis, eriti kuna Eestis on Natura 2000 alade võrgustiku ulatus suhteliselt tagasihoidlik: vaid 6 % kasutatavast põllumajandusmaast (ELis 11 %) ja 18 % metsamaast (ELis 30 %)⁶⁴.

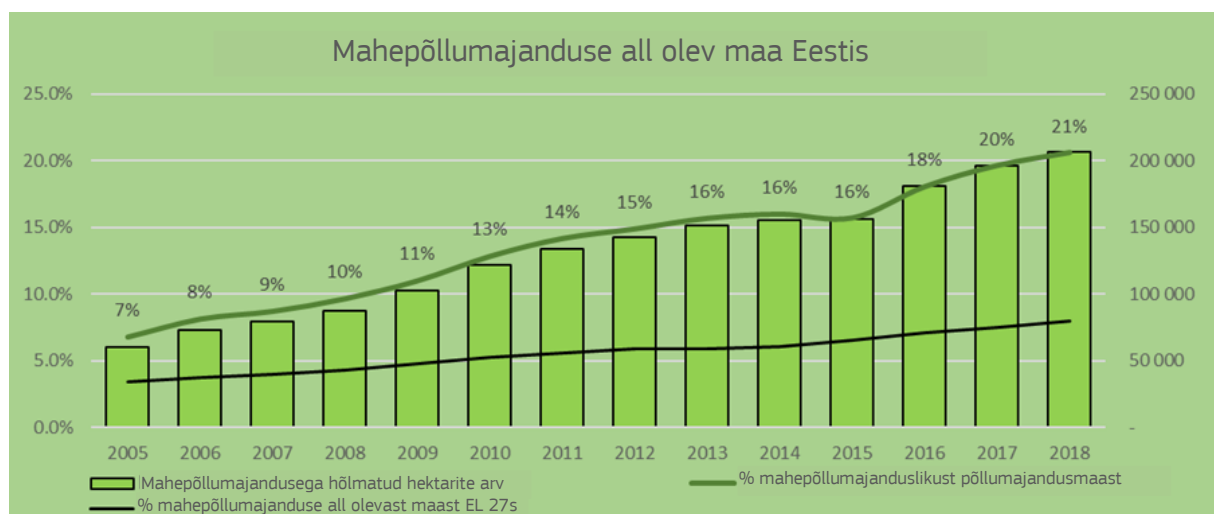
Murettekitav suundumus on see, et püsirohumaad on endiselt erodeerunud: 2018. aastal oli sellest mõjutatud 31 % põllumajandusmaast (2013. aastal 34 %)⁶⁵. Muus osas on rohumaade seisukohast

täheldatud bioloogilise mitmekesisuse ja maastikega seotud ohte, sealhulgas mullaharimine ja väetamine (võrreldes majandamata Natura 2000 alade puhul esineva ohuga)⁶⁶. Samuti viitavad tõendid sellele, et Eestis kohaldatavad määratlused ja toetusõblikkuse eeskirjad võivad muuta mõned poollooduslikud rohumaad otsetoetuste saamise tingimustele mittevastavaks, mis võib soodustada ebaõiget majandamist. Probleemiks peetakse ka spetsiaalse toetuskava puudumist sellise väljaspool kaitsealasid oleva maa jaoks⁶⁷.

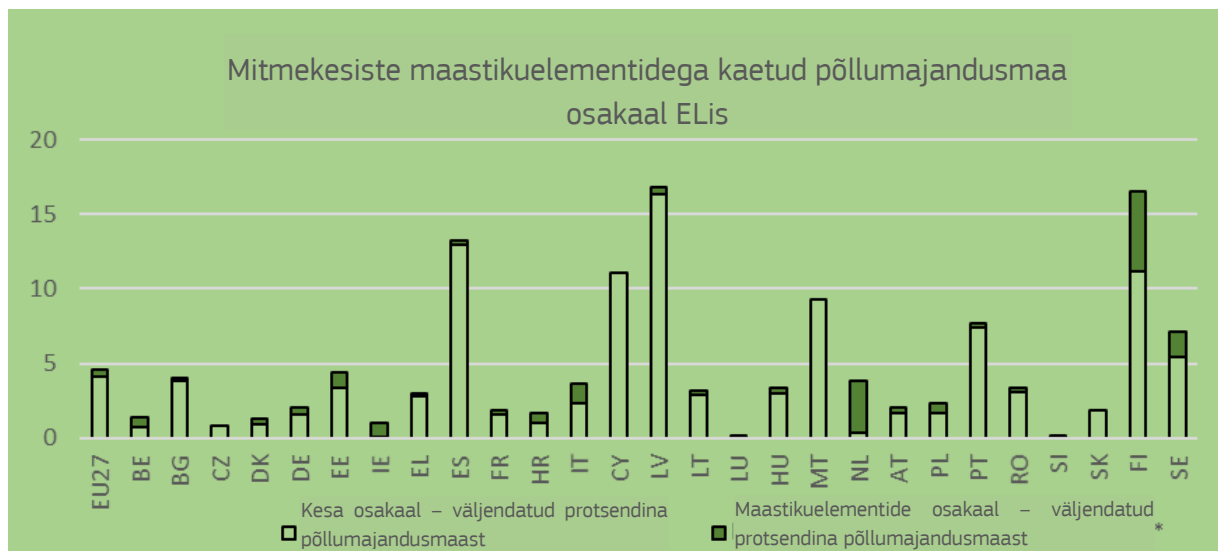
Muude agroökosüsteemide puhul – sealhulgas põllumaad – tulenevad peamised kindlakstehtud survetegurid taimekaitsevahendite, mineraalväetiste ja läga suurest kasutamisest, eriti piirkondades, kus loomakasvatus on kontsentreeritum⁶⁸. Sellega seoses väärrib ehk märkimist, et Eestis on rohkem suure sisendimahukusega põllumajandusettevõtteid (2017. aastal 55 %) kui ELis tervikuna (36 %)⁶⁹.

Ligikaudu 1 % Eestis kasutatavast põllumajandusmaast moodustavad bioloogilise mitmekesisuse seisukohast kasulikud pikisuunalised maastikuelemendid – hekid, tiigid, kraavid ja traditsioonilised kiviaiad. Lisaks on umbes 3,4 % kasutatavast põllumajandusmaast kesa all. See vastab küllaltki hästi ELi keskmisele (0,6 % pikisuunaliste maastikuelementide puhul, 4,1 % kesa puhul)⁷⁰. Paraku on need maastikuelemendid Eestis ebaühtlaselt jaotunud: teatavad põllumajandusmaad, eeskätt just põllumaad, on muutunud suhteliselt ühetaolisteks katkematuteks maa-aladeks⁷¹.

Hoolimata eespool märgitud asjaolust, et intensiivset majandamist kasutavad põllumajandusettevõtted on laialt levinud, on Eestis hakatud hoogsalt edendama mahepõllumajandust. 2019. aastal hõlmas mahepõllumajandus 22 % kasutatavast põllumajandusmaast (Austria järel teisel kohal), millest pool oli püsirohumaad⁷². Mahepõllumajandusmaaks muudetud maa osa kasutatavast põllumajandusmaast on samuti suur, ligikaudu 3 %.

Allikas: EUROSTAT [[org_cropar_h1](#)] ja [[org_cropar](#)].

Allikas: põllumajanduse ja maaelu arengu peadirektoraat. Põhinevad EUROSTATi andmetel kesa alla jäetud maa kohta ja Teadusuuringute Ühiskeskuse andmetel, mis põhinevad LUCASE uuringul maastikuelementide hindamiseks.

* Siin käsitletavad pikisuunalised maastikuelemendid: rohuribad, põõsaribad, üksikud puud, põõsad, puude read, hekid ja kraavid. Nende hindamise puhul tuleb metoodilise ebatäpsuse tõttu olla ettevaatlik.

2.7 Olla atraktiivne noorte põllumajandustootjate jaoks ja soodustada ettevõtluse arengut maapiirkondades

Eestis oli 2016. aastal põllumajandusettevõtete juhtide koguarvust 8,7 % alla 35aastaseid ja 49,9 % üle 55aastaseid. Kui aastatel 2010–2016 noorte põllumajandustootjate osakaalu näitav ELi keskmine vähenes, siis Eesti vastav näitaja sama ajavahemiku kohta suurenes. Lisaks on Eestis noorte ja eakate juhtide suhtarv (2016. aastal 0,17) üks kõrgemaid ELis^{73 74 75}. Noorte nais- ja meesjuhtide suhtarv on ligikaudu 3:10, mis on samuti üks kõrgemaid suhtarve Euroopas. Eestis kuulub 45–54aastastele keskmiselt kõige rohkem suuri põllumajanduslikke majapidamisi (2016. aasta andmed).

Juurdepääs maale (maa ostmiseks või rentimiseks) näib noorte põllumajandustootjate jaoks Eestis olevat kõige suurem probleem. 37 % Eesti põllumajandustootjatest pidas juurdepääsu maale kriitiliseks,⁷⁶ samas kui ELis oli see näitaja 11 %.

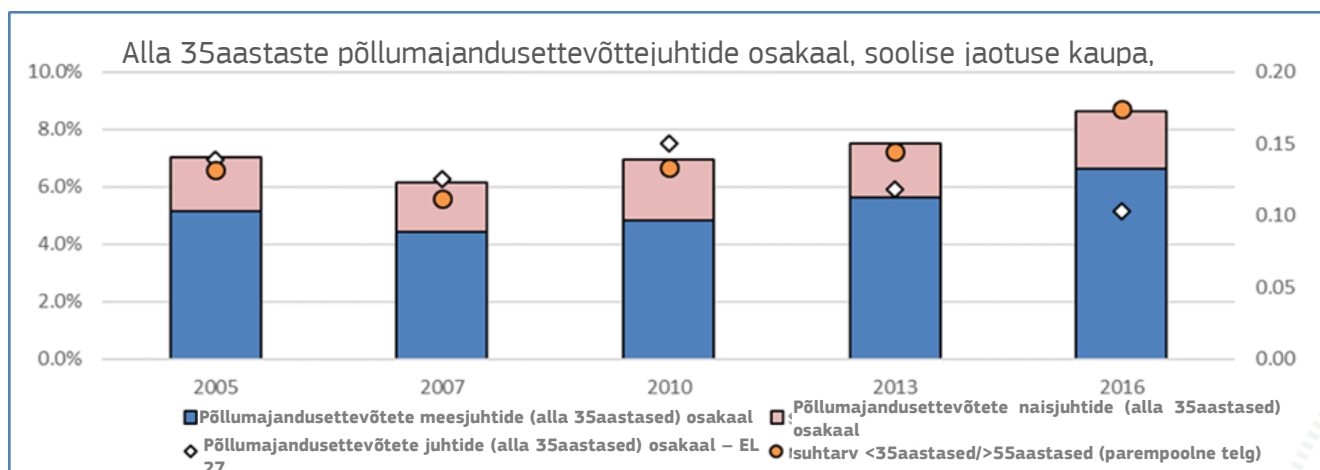
Nõudlus rahastamise järele⁷⁷ on eriti suur noorte põllumajandustootjate ja uute turuletulijate hulgas, kuid pangad ei ole nende jaoks välja töötanud sihtotstarbelisi tooteid. Üldiselt kinnitavad vestlused põllumajandustootjate organisatsioonide ja finantseerimisasutustega, et selles sektorisegmendis on kõige raskem pankadelt laenu saada. Eestis kasutatakse rahastamisvahendeid suurel määral selleks, et stimuleerida põllumajandusettevõtetesse investeerimist, mis peaks osaliselt aitama täita põlvkondade vahetumise eesmärgi saavutamist maapiirkondades^{78 79}.

Eestis oli 2016. aastal selliste alla 35aastaste põllumajandusettevõtetejuhtide osakaal, kellel oli vähemalt põllumajanduslik baasväljaõpe (55 %), suurem kui vastav osakaal kõigi põllumajandusettevõtetejuhtide arvestuses (40 %). Eestis on vähemalt põllumajandusliku baasväljaõppe saanud noorte põllumajandusettevõtetejuhtide osakaal suurem ka kui ELis keskmiselt⁸⁰.

Programmitöö perioodil 2014–2020 rakendab Eesti mitmeid ühise põllumajanduspoliitika meetmeid põlvkonnavahtuse soodustamiseks. Esimese samba raames moodustas noorte põllumajandustootjate toetus 2018. aastal 0,67 % otsetoetusteks ettenähtud vahenditest⁸¹. Kuigi selle näitaja kohaselt on toetuse osakaal võrreldes hinnangulise osakaalu (0,3 %) ja eelmiste aastate andmetega suurenenud, jääb see näitaja alla ELi keskmise osakaalu (0,92 %) (võimalik maksimummäär on 2 %). Noorte

põllumajandustootjate toetust toetusesaaja kohta maksti 2018. aastal keskmiselt 1 131 eurot, mis tähendab, et Eesti kuulub selliste riikide hulka, kus noorte põllumajandustootjate toetus toetusesaaja kohta on väike⁸². Seda võib osaliselt seletada asjaoluga, et Eesti on noorte põllumajandustootjate toetuse saamiseks aktiveeritavate toetusõiguste künniseks kehtestanud 39 hektarit (õiguslikult on vahemik 25–90 hektarit). Praegu ei ole Eesti kehtestanud täiendavaid toetuskõlblikkuse tingimusi (nt oskused, koolitus jne), mida noored põllumajandustootjad peavad täitma, et saada noorte põllumajandustootjate toetust. Maaelu arengu raames noorte põllumajandustootjate starditoetuse rakendamise tulemused on olnud positiivsed: 2019. aasta lõpuks oli toetust saanud 455 toetusesaajat 553st kavandatud toetusesaajast⁸³. Siiski on oluline jätkata meetmete võtmist, et julgustada nooremaid põlvkondi põllumajandusega tegelema. Lisaks olemasolevatele toetusmeetmetele tuleks noortele ettevõtjatele pakkuda täiendavat toetust nõustamisteenuste ja -programmide näol, kuna nemad vajavad kõige rohkem praktilisi teadmisi, et tulla toime ettevõtte igapäevase juhtimisega. Teave selle kohta, et põllumajanduslike majapidamiste asendusteenuseid saab kasutada puhkuse ajal, haiguse tõttu või muudel põhjustel, võib samuti soodustada põllumajandusettevõtluse alustamist.

Ettevõtluse arengut võiks hõlbustada taristu arendamine maapiirkondades. Kättesaadavad digilahendused ja kiire internet pakuvad inimestele paindlikumat tööaega ja kaugtöö võimalusi; maapiirkondadesse kolimist hõlbustavad ka paremad põhiteenused, nagu arstiabi, koolid, laste vabaajategevused ja muud vaba aja veetmisega seotud tegevused⁸⁴.

Allikas: EUROSTAT [[ef m farmang](#)].

2.8 Edendada tööhõivet, majanduskasvu, sotsiaalset kaasatust ja maapiirkondade arengut, sealhulgas biomajandust ja säästvat metsamajandust

Eesti on üks ELi liikmesriike, kus maapiirkondade osakaal on väga suur: 82 % kogu territooriumist moodustavad peamiselt maapiirkonnad⁸⁵. Linna- ja maapiirkondade elanike osakaal on peaaegu võrdne, vastavalt 45,2 % ja 44,5 %. Kui aastatel 2015–2019 kasvas linnapiirkondade elanikkond 5 %, vähenes maaelanikkond 1 % ja eakate osakaal suurenes kiiremini kui muudes piirkondades⁸⁶. Tööhõive määr Eesti maapiirkondades vähenes pärast 2008. aasta majanduskriisi 75 %-lt 66 %-le 2010. aastal. 2016. aastal oli maapiirkondade tööhõive määr taas kriisieelsel tasemel⁸⁷ ja jätkas suurenemist, jõudes 2019. aastal 77 %ni⁸⁸. Hoolimata sotsiaal- ja majandusnäitajate kiirest lähenemisest ELi tasemele, on nende erinevus pealinnapiirkonna ja riigi ülejäänud osa vahel suurenenud⁸⁹. Riiklike andmete kohaselt on suurim töödandja teenindussektor, mis annab tööd 61 %-le maaelanikkonnast, sellele järgnevad 31 %-ga tööstussektor ja 8 %-ga primaarsektor.

Maapiirkondades on vaesuse määr 28,5 % (2019. aasta andmed) ning see on linnapiirkondadega võrreldes kõrge ja ületab ELi keskmist⁹⁰. Maapiirkondades on SKP elaniku kohta alla ELi keskmise. Kuigi selline tõusutrend on jätkunud alates 2000. aastast, ei ole veel jõutud ELi keskmisele tasemele ning lähenemine on aastatel 2012–2016 aeglustunud (maapiirkondades on ostujõustandardi indeks Eestis 50, samas kui ELi keskmine on 71)⁹¹.

Eestis on noorema põlvkonna arvestuses, st 15–24aastaste seas 6,9 % mittetöötavaid ja mitteõppivaid noori (NEET-noored); see määr on kõrgem maapiirkondades, kuid jääb siiski alla ELi keskmise (vastavalt 8,5 % ja 10,7 %). NEET-noorte puhul on naiste osakaal maapiirkondades suurem kui noorte meeste puhul (vastavalt 9,6 % ja 7,6 %), kuid mõlemad näitajad jäävad jällegi allapoole ELi keskmist (vastavalt 11,7 % ja 9,8 %)⁹². Kui vaadata haridussüsteemist varakult lahkunud noorte (18–24aastased) osakaalu, siis on Eesti tulemused üldiselt pisut allpool ELi keskmist (9,8 % vs. 10,2 %), kuid maapiirkondades ületab see näitaja keskmist (12,3 % vs. 10,7 %). Kui võrrelda maapiirkondade mehi ja naisi, on pilt teistsugune: õpingute katkestajaid on noorte naiste seas 8,6 %, kuid probleem on tuntavam noorte meeste seas (15,2 %)⁹³.

Kohalikel tegevusrühmadel on kohalikus arengus oluline roll. Praegu on 26 kohaliku tegevusrühma, mille tegevuspiirkond hõlmab peaaegu kogu territooriumi ja kogu maaelanikkonda. Praeguse programmitöö perioodi jooksul eraldatakse LEADERile 9 % EAFRD rahalistest vahenditest, mis võrreldes ELi keskmisega (7 %) on suur protsent. Toetatud projektide peamine eesmärk on edendada sportimis- ja vaba aja veetmise võimalusi, maaturismi, kultuuripärandit ja kohalikele inimestele suunatud teenuseid⁹⁴. Samal ajal on nad loonud ka 913 uut töökohta, mis iseenesest on märkimisväärne⁹⁵.

Metsad katavad peaaegu 56 %⁹⁶ Eesti kogupindalast. Metsandussektoris⁹⁷ töötab 35 800 inimest (20 % metsanduses, 49 % puidutööstuses, 26 % mööblitööstuses ja 5 % paberitööstuses). Metsandussektoris töötavate inimeste osakaal on kümne aasta jooksul olnud üsna stabiilne, jäädes vahemikku 5–6 % kõigist Eestis töötavatest inimestest⁹⁸. Tööviljakus, mis 2015.–2017. aastal oli 37 032 eurot aasta tööühiku kohta, on ligikaudu 70 % ELi keskmisest⁹⁹.

Eesti biomajanduse sektorite käive on alates 2008. aastast pidevalt suurenenud ja ulatus 2017. aastal seitsme miljardi euroni¹⁰⁰. Sellesse on panustanud peamiselt puidutooted ja mööblisektor (39 %), toidu- ja joogisektor (29 %), põllumajandus (14 %) ja metsandussektor (11 %). Kuna biomajanduse sektorites töötavate inimeste arv on võrreldes 2008. aastaga veidi vähenenud, suurenes käive töötaja kohta 62 000 eurolt 2008. aastal 100 000 eurole 2017. aastal¹⁰¹. Kuigi Eestil ei ole veel terviklikku riiklikku biomajanduse strateegiat, tellis Eesti Teadusnõukogu 2018. aastal sihtotstarbelise uuringu (mis peaks valmima 2021. aastal)¹⁰².

2.9 Parandada ELi põllumajanduse reageerimist ühiskonna nõudlusele toidu ja tervise osas, siia alla kuulub nii ohutu, toitev ja säästev toit kui ka loomade heaolu

Veterinaarmeditsiinis toiduloomade puhul kasutatavate antimikroobikumide kogumüük Eestis ei ole kasvanud ja viimastel aastatel (2013–2017) on see isegi peaaegu 27 % võrra vähenenud.

Antimikroobikumide müük väljendatuna milligrammides populatsiooni korrigeerimise ühiku kohta (mg/PCU) on pidevalt vähenenud ning 2018. aastal oli see 53,3 mg/PCU, mis on tunduvalt alla ELi keskmise (118,3 mg/PCU). Eesti peaks edaspidigi rakendama meetmeid, et antimikroobikumide üldine müük oleks jätkuvalt langustrendis, mis aitab kaasa strateegia „Talust taldrikule“ eesmärgile ELi tasandil, ning tagama, et oleksid olemas kõik vajalikud meetmed veterinaaravimeid käsitleva määruse (EL) 2019/6¹⁰³ uute sätete sujuvaks rakendamiseks alates 2022. aastast. Eestis kasutatakse antimikroobikume kõige rohkem veisekasvatusektoris, millele järgneb seakasvatusektor. Eestis moodustasid 2017. aasta antimikroobikumide müügist ligikaudu 10 % antimikroobikumid, mis kuuluvad AMEGi 2. kategooriasse (mille Maailma Terviseorganisatsioon on liigitanud inimeste tervise seisukohast kõige olulisemateks kriitiliselt tähtsateks antimikroobikumideks (HP CIAs) – s.o kolmanda ja neljanda põlvkonna

tsefalosporiinid, fluorokinoloonid, muud kinoloonid ja polümüksiinid). Kõige laialdasemalt kasutatavad HP CIA antimikroobikumid Eestis on polümüksiinid ja fluorokinoloonid.

2018. aastal müüdi Eestis taimekaitsevahendeid kokku 636 tonni, mis on vähem kui 2017. aastal. Kuigi taimekaitsevahendite kasutamises on ilmseid erinevusi, näitavad andmed viimastel aastatel üldiselt langustrendi. Müügi maht jääb suuresti alla ELi keskmise ja on üks väiksemaid ELis. Herbitsiidid moodustavad Eestis kõige olulisema taimekaitsevahendite müügi kategooria (umbes 67 % kõigist taimekaitsevahenditest).

Ühtlustatud riskinäitajate arvutuse põhjal suurenesid pestitsiididega seotud riskid 2011.–2018. aastal 31 protsendipunkti, samas kui ELi tasandil vähenes see näitaja 17 protsendipunktile¹⁰⁴. Siiski on riski käsitlev näitaja viimase kolme aasta arvestuses langustrendis. Heakskiitmata toimeaineid sisaldavate taimekaitsevahendite müügi langus on sellise suundumuse seisukohast väga tähtis.

Kuigi siin on näitajad madalad, on integreeritud taimekaitse rakendamise tulemused Eestis ebaühtlased. Eesti paistab olevat rakendanud enamikku integreeritud taimekaitse põhimõtetest, eelkõige külvikorra ja sertifitseeritud seemne kasutamise põhimõtteid. Enamiku põllukultuuride jaoks on kehtestatud integreeritud taimekaitse suunised ning integreeritud taimekaitse rakendamise enesekontrollimehhanismi jaoks on võetud kasutusele hindamissüsteem. Paralleelselt on rakendatud veebipõhiseid taimekahjustajate seiresüsteeme. Integreeritud taimekaitse rakendamist taimekaitsevahendite elukutseliste kasutajate poolt kontrollib Eesti pädev asutus ametliku kontrolli käigus. Teisest küljest peab Eesti täitma oma kohustust kontrollida kasutuses olevaid taimekaitsevahendeid.

Euroopa Komisjoni hinnangul läheb aastas ELis raisku 30 % – 50 % söögikõlblikust toidust kogu toidutarneahela ulatuses kuni tarbijani, mis tähendab ELis 89 miljoni tonni suurust iga-aastasest kahju. Eestis näitas keskkonnaministeeriumi¹⁰⁵ korraldatud uuring, et Eesti majapidamistes visatakse ära umbes kolmandik toidust, mis vastab ligikaudu 120 eurole aastas (mis on alla ELi keskmise).

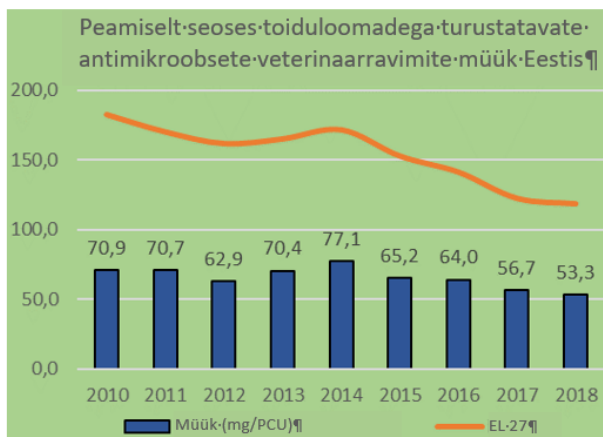
Kuigi hiljuti vastu võetud jäätmealastes õigusaktides on käsitletud toidu raiskamist pärast tootmisjärgset etappi, ei ole pööratud piisavalt tähelepanu toidukaole ja toidujäätmetele, mis tekivad esmatootmise tasandil ja tarneahela varastes etappides. Selle lahendamiseks tuleks laiendada jäätmete raamdirektiivi 2008/98/EÜ¹⁰⁶ artikli 29 lõikega 2a nõutud riiklikku jäätmetekke vältimise programmi ning rakendada ebaausaid kaubandustavasid käsitlevat direktiivi,¹⁰⁷ et tugevdada põllumajandustootjate läbirääkimispositsiooni.

Eestil on arvukaid probleeme seoses loomade heaolu käsitlevate õigusaktide järgimisega. Näiteks sigade sabade lõikamine on endiselt tavapärane. Vaja oleks parandada põllumajandusettevõtetes valitsevaid tingimusi, et sigade sabasid ei peaks enam lõikama. Samuti tuleks teha jõupingutusi, et edendada munade tootmist munakanade vabapidamisel.

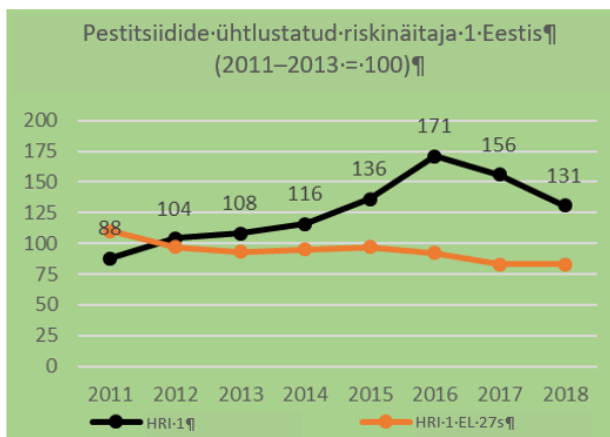
Eestis kasutatakse suurel määral loomade heaolu toetust (praegu on see hõlmatud 17 liikmesriigi 34 maaelu arengu programmiga, mis moodustavad 1,8 % EAFRD kogukuludest). Eesti maaelu arengu programmi raames on loomade heaolu meetmele eraldatud 4,7 % EAFRD vahenditest, kokku 42,6 miljonit eurot riiklikest vahenditest. Loomade heaolu käsitlevas Euroopa Kontrollikoja eriaruandes (31/2018)¹⁰⁸ juhiti siiski tähelepanu selle meetme kulutõhususega seotud puudustele. Lisaks on Eesti loetletud riikide hulgas, kus esines sigade Aafrika katku. Kuigi sigade Aafrika katku praegu seakasvatustevõtetes ei esine ja hoolimata seakasvatustevõtete arvu olulisest vähenemisest Eestis (2015. aastal 701 ja 2020. aastal 109¹⁰⁹), tuleb märkida, et 2017. aastal oli peaaegu pooltes karjades kuni 100 siga¹¹⁰. Põllumajandusettevõtete bioturvalisuse seisukohast peetakse seda suurenenud riskiks. Seega on vaja tagada bioturvalisuse kõrge tase kõigis seakasvatustevõtetes, et vältida sigade Aafrika katku edasist levikut.

Eestis põhjustavad suurt koormust mittenakkuslikud haigused, mida seostatakse toitumisalaste riskiteguritega, mida väljendatakse tervisekaotuse tõttu kaotatud eluaastatena (DALY) 100 000 elaniku kohta¹¹¹. Seda DALY-väärtust mõjutavad mitmed toitumisalased tegurid. Samuti tarbitakse Eestis vähe puu- ja köögivilju¹¹². Eestis on ülekaalususe määr¹¹³ teatatud andmete kohaselt praegu 56,1 % (ELi

keskmine 52 %), rasvumise määr on 21,8 % (ELi keskmine 14,9 %), seega on mõlemad määrad kõrged, mis osutab vajadusele muuta tarbimiskäitumist. Kooskõlas riiklike soovitusetega tuleks hõlbustada üleminekut tervislikule ja kestlikule toitumisele, et aidata kaasa ülekaalulisuse, rasvumise ja mittenakkuslike haiguste esinemissageduse vähendamisele, parandades samas toidusüsteemi üldist keskkonnamõju. See hõlmaks üleminekut taimepõhisemale toitumisele, et tarbitaks vähem punast liha ning rohkem puu- ja köögivilju, täisteravilja, kaunvilju, pähkleid ja seemneid.

Allikas: Euroopa Ravimiamet. Antimikroobsete ainete veterinaarmeditsiinis tarbimise üleeuroopaline seire (ESVAC). Veterinaarmeditsiinis kasutatavate antimikroobikumide müük 31 riigis 2018. aastal – suundumused 2010.–2018. aastal – kümnes ESVACi aruanne. EMA/24309/2020.

Allikas: Euroopa Komisjon. Pestitsiidide ühtlustatud riskinäitaja (HRI 1) toimeainete rühmade kaupa. EUROSTAT [\[SDG 02 51\]](#).

2.10 Teadmiste, innovatsiooni ja digivaldkonna ülene eesmärk

Eesti põllumajanduse teadmus- ja innovatsioonisüsteemi (AKIS) üldine struktuur näib olevat nõrk ja killustatud ning innovatsiooni ja teadmiste arendamise üldiseks koordineerimiseks puudub üks keskne sõlmpunkt¹¹⁴. Sellise killustatuse tõttu ei pruugi põllumajandustootjad saada süsteemist kätte neile vajalikke teadmisi.

Eestil on hästi toimiv riiklik põllumajandusuuringute, -hariduse ja -laiendamise (nõuande-) süsteem. Mis puutub teadus- ja innovatsioonitaristutesse, siis kolme ülikooli õppekavades on põllumajandusega seotud programmid ning veel mitu muud asutust tegelevad põllumajandusega seotud teadusuuringutega. Eestis on ka neli täielikult toimivat digitaalse innovatsiooni keskust ning üks neist tegeleb teadusuuringutega ja edendab tipp tehnoloogial põhinevat ettevõtlust ka põllumajanduses ning põllumajanduslikus toidutööstuses¹¹⁵. Lisaks pakuvad põllumajanduslikku kutseharidust viis kutsehariduskeskust. Üksikasjalik teave teadusasutuste ja põllumajandustootjate vahelise teadmiste liikumise kohta ei ole siiski kättesaadav. Programmist „Horisont 2020“ on rahastatud 66 projekti temaatilise eesmärgi „Toiduga kindlustatus, säästev põllumajandus ja metsandus, mere-, merendus- ja siseveeuuringud ning biomajandus“ raames¹¹⁶.

Avaliku sektori rahastatud nõustamissüsteemi eest vastutab Maaelu Edendamise Sihtasutuse nõustamiskeskus. Samuti pakuvad mitu muud organisatsiooni koolitus- ja nõustamisteenuseid. Eestis on 135¹¹⁷ riiklikult akrediteeritud nõustajat (keskmiselt üks konsulent 124 põllumajandusettevõtte kohta¹¹⁸), kelle spetsialiseerumine ja oskuste tase on erinev; neist 53 puhul on leping nõustamiskeskusega sõlmitud¹¹⁹. 2018. aastal tehtud uuring¹²⁰ näitas, et kuigi põllumajandustootjad on nõustamisteenuste korraldamisega enamasti rahul, ei ole teabevahetus sõltumatute nõustajate ja nõustamiskeskuses

tegutsevate nõustajate vahel piisavalt hea. See omakorda suurendab võimalusi sidusaks tegevuseks teadmussiirde, ühise teabebaasi jms valdkonnas¹²¹.

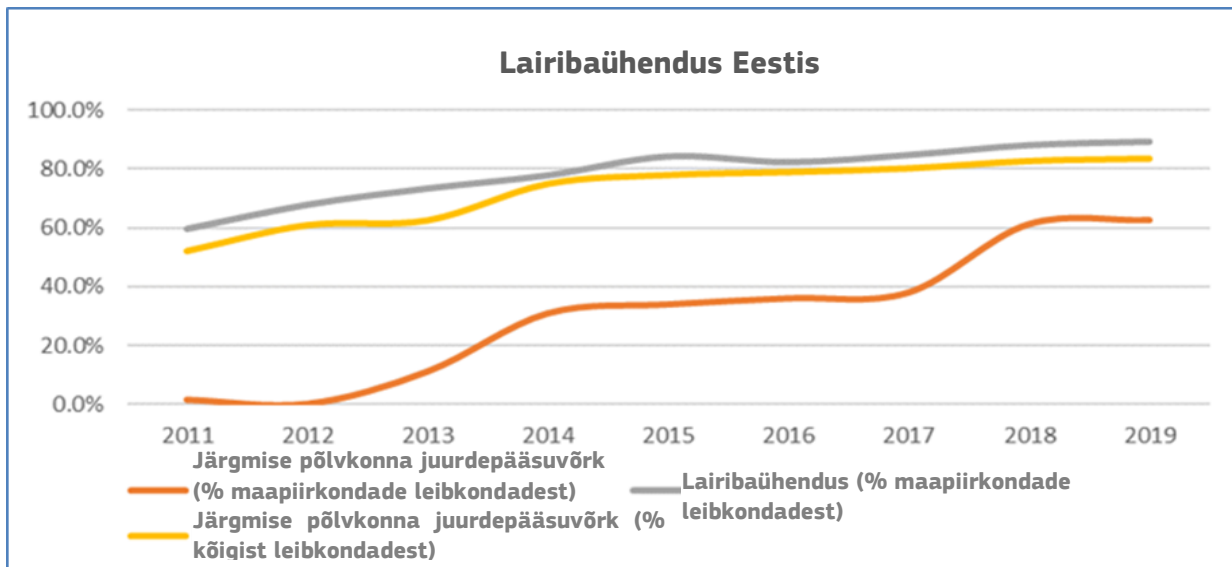
Programmitöö perioodil 2014–2020 on Eesti kavandanud peaaegu 4,4 % maaelu arengu programmi koguvahenditest teadmussiirde ja teabemeetmete, nõustamisteenuste, põllumajandusettevõtte juhtimis- ja asendusteenuste ning koostöö jaoks (ELi keskmine on 3,63 %). Maaelu arengu programmi rakendamine¹²² näitab, et 2019. aasta lõpuks oli koolitusel osalenute arv 5 054 (2023. aasta eesmärk on 4 000) ja nõustati 4 511 toetusesaajat (64 % kavandatud 7 000st). Lisaks ületas sihtväärtuse ka toetatavate koostööprojektide arv (kavandatud 17 projekti asemel 43 toetatud projekti). Innovatsioonilase koostöö valdkonnas on kavandatud ainult kaks Euroopa innovatsioonipartnerluse töörühma.

Eesti riiklikku maaeluvõrgustikku haldab põllumajandusuuringute keskus. Riikliku maaeluvõrgustiku peamised ülesanded on projektinäidete kogumine ja levitamine, teabevahetus ja koolitustegevus, koostöömeetme toetamine ja innovatsiooniga seotud võrgustike edendamine.

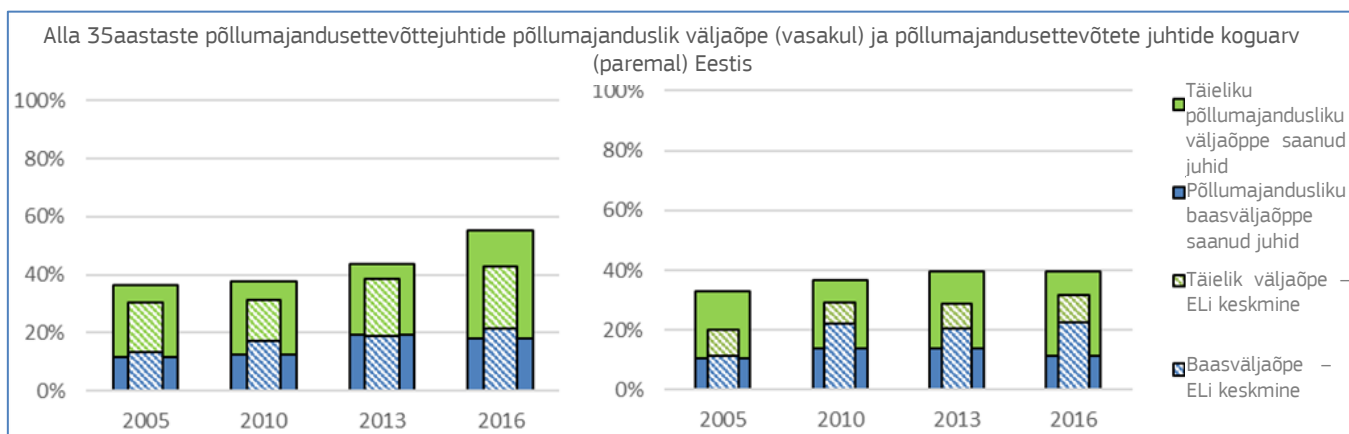
Pandeemiaeelsete andmete kohaselt on Eesti Euroopa Komisjoni 2020. aasta digitaalrajanduse ja -ühiskonna indeksis (DESI) 28 liikmesriigi arvestuses seitsmendal kohal. Kuigi Eesti on digitaalsete avalike teenuste valdkonnas ELis esimesel kohal (hästi väljaarendatud e-valitsuse ja e-tervise süsteimid: internetis saab kasutada kõiki keskvalitsuse teenuseid ning teenuseid osutavad ka kohalikud omavalitsused), on tema tulemused digitehnoloogia integreerimise poolest pisut alla ELi keskmise. Digipöörde hoogustamiseks Eesti majanduses on väga oluline, et Eesti jätkaks ja suurendaks eriti VKEde teadlikkust digitehnoloogia parema integreerimise eeliste kohta¹²³. Eesti ei ole veel otsustanud kasutada ühise põllumajanduspoliitika rakendamise jälgimiseks satelliidipõhiseid vahendeid, kuid ta osaleb praegu ELi projektis, mis tegeleb uute tehnoloogiate kasutuselevõttuga.

Mis puudutab lairibaühendust, siis Eestis on 62 % maapiirkondade leibkondadest kaetud järgmise põlvkonna juurdepääsuvõrguga (ELi keskmine maapiirkondades on 59 %; kogu leviala Eestis 84 %). Väga suure läbilaskevõimega võrgud hõlmavad 20 %¹²⁴ maapiirkondade leibkondadest (kokku 57 %; ELi keskmine 44 %¹²⁵). Ülikiire lairibaühenduse leviala suurenes Eesti maapiirkondades 32,8 %-ni¹²⁶. Digioskuste tase on Eestis üle ELi keskmise: 62 %-l elanikest on algtasemel või algtasemest paremad digioskused (ELi keskmine on 56 %); maapiirkondades on see protsent väiksem (57 %), kuid siiski tunduvalt suurem kui vastav ELi keskmine (48 %)¹²⁷.

2016. aastal oli baasväljaõppe saanud põllumajandusettevõttejuhtide arv väiksem kui ELi keskmine (vastavalt 11 % ja 23 %). Teisest küljest on Eestis keskmisest rohkem põllumajandusettevõtte juhte, kellel on täielik põllumajanduslik väljaõpe: 29 % võrreldes ELi keskmisega (9 %) (alla 35aastaste juhtide puhul oli osakaal vastavalt 37 % ja 22 %)¹²⁸.

Allikas: Euroopa Komisjon. *Digitaalmajanduse ja -ühiskonna indeks*. DESI üksiknäitajad – 1b1 kiire lairibähendus (järgmise põlvkonna juurdepääsuvõrgud) [[desi 1b1 fbbc](#)].

Allikas: Euroopa Komisjon. *ÜPP taustnäitaja C.24 „Põllumajandusettevõtte juhtide põllumajanduslik väljaõpe“* EUROSTAT [[ef mp training](#)]

- ¹ HPK = head põllumajandus- ja keskkonnatingimused.
- ² Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.25 „Põllumajanduslik faktortulu“. EUROSTAT [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)] ja [[aact_eaa06](#)].
- ³ ATÜ = aasta tööühik.
- ⁴ Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.24 „Põllumajandusettevõtete juhtide põllumajanduslik väljaõpe“ EUROSTAT [[ef_mp_training](#)] ja ÜPP taustanäitaja C.26 „Põllumajandusettevõtlastulu“. EUROSTAT [[aact_eaa04](#)] ja [[aact_ali01](#)].
- ⁵ Euroopa Komisjon. [ÜPP näitajad – Data explorer](#). ÜPP tulemusnäitaja RPI_01 Otsetoetuste osakaal põllumajandustulus.
- ⁶ [Põllumajanduse ja maaelu arengu peadirektoraadi arvutused, mis põhinevad põllumajandusliku raamatupidamise andmevõrgu \(FADN\) andmetel \(kuni 2018. aastani\)](#).
- ⁷ Põllumajanduse ja maaelu arengu peadirektoraadi arvutused, mis põhinevad põllumajandusliku raamatupidamise andmevõrgu (FADN) andmetel (2015) ja raamatupidamisarvestuse kontrollimise ja heakskiitmise menetluse jälgimissüsteemi andmetel (kuni 2017. aastani).
- ⁸ Peamiselt sead, kodulinnud, küülikud jne.
- ⁹ Programmitöö perioodil 2014–2020 anti varasemale kategooriale „vähemsoodsad piirkonnad, muud kui mägi-alad“, määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 32 lõike 3 kohaselt uus määratlus, mis põhines ühistel biofüüsikalistel kriteeriumidel, samas kui varasem kategooria „vähemsoodsad piirkonnad, mägi-alad“ ja muude konkreetsete piirangutega alad võisid jääda muutumatuks. Nüüd on kõik kolm kategooriat rühmitatud mõiste „looduslikust eripärast tingitud piirangutega alad“ alla.
- ¹⁰ Põllumajanduse ja maaelu arengu peadirektoraat, ECORYS, Wageningen Economic Research, *Study on Risk Management in EU Agriculture* (ülevaade riskijuhtimisest ELi põllumajanduses), lõpparuanne, 2018.
- ¹¹ Eesti maaelu arengu programmi rakendamise aastaaruanne, 2019.
- ¹² EUROSTAT [[tag00025](#)].
- ¹³ EUROSTAT [[ef_m_farmleg](#)].
- ¹⁴ EUROSTAT [[tag00025](#)].
- ¹⁵ Euroopa Komisjon. *Statistiline teabeleht Eesti kohta*, juuni 2020, lk 6. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/agri-statistical-factsheet-ee_en.pdf
- ¹⁶ Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.14 „Töövõljalikus põllumajanduses“. EUROSTAT [[aact_eaa01](#)] ja [[aact_ali01](#)].
- ¹⁷ fi-compass, 2020, [Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Estonia](#) (Eesti põllumajanduse ja põllumajandusliku toidutööstuse sektori finantsvajadused), uuringu aruanne, 78 lk.
- ¹⁸ Euroopa Komisjon. *Statistiline teabeleht Eesti kohta*, juuni 2020, lk 13. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/agri-statistical-factsheet-ee_en.pdf
- ¹⁹ Maaeluministeerium. *Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaade 2019, 2020*. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/ylevaated/ulevaade-pokat-2019-02.pdf>
- ²⁰ Võlli, L., Värnik, R., Laaneväli, K., *Ülevaade põllumajandustootjate tulundusühistutest Eestis*. Maaeluministeerium, Tallinn, 2018, lk 4.
- ²¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. aprilli 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/633, mis käsitleb põllumajandustoodete ja toiduainete tarneahelas ettevõtjatevahelistes suhetes esinevaid ebaausaid kaubandustavasid (*ELT L 111, 25.4.2019, lk 59–72*).
- ²² Euroopa Komisjon. [Kliimamuutused & õhukvaliteet – Data Explorer](#).
- ²³ Euroopa Keskkonnaamet (EEA). [EEA kasvuhooonegaas – data viewer](#).
- ²⁴ Sama.
- ²⁵ Keskkonnaministeerium. *ÜRO kliimamuutuste raamkonventsiooni alusel Eesti poolt iga kahe aasta tagant esitatav neljas aruanne*, 2019.
- ²⁶ Tanneberger et al., *The peatland map of Europe*, 2017. http://mires-and-peat.net/media/map19/map_19_22.pdf
- ²⁷ Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). *Ülemaailmne metsaressursside hindamine 2020. aastal*. (<https://fra-platform.herokuapp.com/EST/assessment/fra2020/extentOfForest/>).
- ²⁸ Keskkonnaministeerium. *ÜRO kliimamuutuste raamkonventsiooni alusel Eesti poolt iga kahe aasta tagant esitatav neljas aruanne*, 2019.
- ²⁹ Sama.
- ³⁰ Eesti teatis Euroopa Komisjonile. *Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030*, 2019.
- ³¹ EUROSTAT [[nrg_ind_ren](#)].
- ³² Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.43 „Taastuvenergia tootmine põllumajandusest ja metsandusest“. EUROSTATi [[nrg_bal_c](#)] ja [[nrg_cb_rw](#)], Strategie Grainsi andmetel.

- 33 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.44 „Energiakasutus põllumajanduses, metsanduses ja toiduainetööstuses“. EUROSTATi [nrg_bal_s] andmetel.
- 34 Samas, 2017. aasta andmed.
- 35 Eesti maaelu arengu programmi rakendamise aastaaruanne, 2019.
- 36 Sama.
- 37 LIFE Agri Adapt. EU climate change risks for Nordic countries – ELi kliimamuutustega seotud riskid Põhjamaades (<https://awa.agriadapt.eu/en/>).
- 38 Eesti Vabariik, Keskkonnaministeerium. [Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030](#).
- 39 Euroopa Komisjon. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele – Keskkonnapoliitika rakendamise läbivaatamine 2019. aastal. Euroopa, mis kaitseb oma kodanikke ja parandab nende elukvaliteeti. COM(2019) 149 final.
- 40 Keskkonnaministeerium. Teatavate õhusaasteainete heitkoguste vähendamise riiklik programm aastateks 2020–2030, 2019. Kättesaadav aadressil <https://ec.europa.eu/environment/air/reduction/NAPCP.htm>
- 41 Euroopa Keskkonnaamet (EEA). *Use of Freshwater Resources in Europe*. Joonis 3. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/use-of-freshwater-resources-3/assessment-4>
- 42 EUROSTAT [aei_ef_ir].
- 43 Euroopa Komisjon. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele – Keskkonnapoliitika rakendamise läbivaatamine 2019. aastal. Euroopa, mis kaitseb oma kodanikke ja parandab nende elukvaliteeti. COM(2019) 149 final.
- 44 Euroopa Komisjon. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele – Keskkonnapoliitika rakendamise läbivaatamine 2019. aastal. Euroopa, mis kaitseb oma kodanikke ja parandab nende elukvaliteeti. COM(2019) 149 final.
- 45 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.40 „Vee kvaliteet“. EUROSTAT [aei_pr_gnb] ja Euroopa Keskkonnaamet [Waterbase – Water Quality, CSI020](#), EIONETile esitatud andmete põhjal. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf
- 46 Euroopa Komisjon. Komisjoni talituste töödokument – Aruanne nõukogu direktiivi 91/676/EMÜ (veekogude kaitsmise kohta põllumajandusest lähtuva nitraadireostuse eest) rakendamise kohta liikmesriikide 2012.–2015. aasta aruannete põhjal. SWD(2018) 246 final, osad 8 ja 9, lk 30.
- 47 Euroopa Komisjon. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele – Keskkonnapoliitika rakendamise läbivaatamine 2019. aastal. Euroopa, mis kaitseb oma kodanikke ja parandab nende elukvaliteeti. COM(2019) 149 final.
- 48 Samas, lk 32.
- 49 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.40 „Vee kvaliteet“. EUROSTAT [aei_pr_gnb] ja Euroopa Keskkonnaamet [Waterbase – Water Quality, CSI020](#), EIONETile esitatud andmete põhjal. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf
- 50 Samuti soovitatakse Eestil hakata uuesti Euroopa Komisjonile saatma toitainete kogubilansi andmeid.
- 51 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.33 „Põllumajanduse intensiivsus“. Põllumajandusliku raamatupidamise andmevõrgu (FADN) andmetel – põllumajanduse keskkonnapoliitika näitaja „intensiivistamine/ekstensiivistamine“. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf
- 52 EUROSTAT. [ef_mp_soil].
- 53 EUROSTAT. [ef_mp_prac].
- 54 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.41 „Mulla orgaaniline aine haritavaal maal“. Teadusuuringute Ühiskeskus (JRC) LUCASe 2015. aasta maakasutusuuuringu põhjal. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf
- 55 Euroopa Komisjon. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele – Keskkonnapoliitika rakendamise läbivaatamine 2019. aastal. Euroopa, mis kaitseb oma kodanikke ja parandab nende elukvaliteeti. COM(2019) 149 final.
- 56 Euroopa Komisjon. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele – Keskkonnapoliitika rakendamise läbivaatamine 2019. aastal. Euroopa, mis kaitseb oma kodanikke ja parandab nende elukvaliteeti. COM(2019) 149 final.
- 57 Euroopa Keskkonnaamet (EEA). EEA kasvuhooonegaaside andmevaatur. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/greenhouse-gases-viewer>
- 58 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.35 „Põllumajandusmaal elavate lindude indeks (FBI)“. EUROSTAT [env_bio2], algallikas: EBCC, BirdLife, RSPB and CSO. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf

- 59 Euroopa Keskkonnaameti ülevaade looduse olukorrast Euroopa Liidus <https://nature-art12.eionet.europa.eu/article12/summary>
- 60 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.36 „Põllumajanduslike elupaikade (rohuma) kaitsestaatus“. Algallikas: [Euroopa Keskkonnaamet. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf)
- 61 Euroopa Komisjoni põllumajanduse ja maaelu arengu peadirektoraadi analüüs, mis põhineb liikmesriikide teatistel vastavalt määrusele (EL) nr 1307/2013.
- 62 Keskkonnaministeerium. *Prioritized Action Framework (PAF) for Natura 2000 in Estonia*.
- 63 State of Nature in EU report summaries by EEA <https://nature-art12.eionet.europa.eu/article12/summary>
- 64 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.34 „Natura 2000 alad“. Põhineb NATURA 2000 baromeetri ja Euroopa Keskkonnaameti andmetel ning andmebaasi CORINE Land Cover 2018. aasta andmetel. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf
- 65 Euroopa Komisjon. ÜPP näitaja – Data explorer. ÜPP tulemusnäitaja R.12 „Püsirohuma osakaal kogu kasutatavas põllumajandusmaas aja jooksul“. https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/DataExplorer.html?select=EU27_FLAG_1
- 66 Keskkonnaministeerium. *Prioritized Action Framework (PAF) for Natura 2000 in Estonia*, lk 22. https://www.envir.ee/sites/default/files/paf_estonia_2020_2027.pdf
- 67 Sama.
- 68 Samas, lk 23.
- 69 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.33 „Põllumajanduse intensiivsus“. Põllumajandusliku raamatupidamise andmevõrgu (FADN) andmetel – põllumajanduse keskkonnapoliitika näitaja „intensiivistamine/ekstensiivistamine“. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf
- 70 Põllumajanduse ja maaelu arengu peadirektoraat vastavalt Eurostatile ja Teadusuuringute Ühiskeskus LUCASe uuringu põhjal.
- 71 Teadusuuringute Ühiskeskus (JRC), LUCAS. *ELi maakasutuse ja maakatte uuring, 2017. aasta väljaanne* <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/8503684/KS-01-17-069-EN-N.pdf/91e45d7a-ee8c-47ea-a666-f49600d1ee6c>
- 72 EUROSTAT. [org_cropar].
- 73 EUROSTAT. *Agriculture, forestry and fishery statistics, 2019. aasta väljaanne*. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10317767/KS-FK-19-001-EN-N.pdf/742d3fd2-961e-68c1-47d0-11cf30b11489>
- 74 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.23 „Põllumajandusettevõtte juhtide vanuseline struktuur“. EUROSTAT [ef_m_farmang]
- 75 Euroopa Kontrollikoda. *Eriaruanne nr 10. „EU support to young farmers should be better targeted to foster effective generational renewal“*. 2017, II lisa. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR17_10/SR_YOUNG_FARMERS_ET.pdf
- 76 *fi-compass, 2020, Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Estonia*, Uuringuaranne, 78 lk.
- 77 Sama.
- 78 Sama.
- 79 Euroopa Komisjon. *Evaluation of the impact of the CAP on generational renewal, local development and jobs in rural areas*, lõpparuanne, 2019. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4bd0b0a2-0503-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-145168428>
- 80 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.24 „Põllumajandusettevõtte juhtide põllumajanduslik väljaõpe“. EUROSTAT [ef_mp_training].
- 81 [Põllumajanduse ja maaelu arengu peadirektoraadi analüüs otsetoetuste rakendamise kohta CATSi andmete põhjal \(2018. taotlusaasta\)](#).
- 82 Euroopa Komisjon. „CAP Specific Objectives.. explained“, ülevaade nr 7. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/cap-briefs-7-structural-change_en.pdf
- 83 Eesti maaelu arengu programmi rakendamise aastaaruanne, 2019.
- 84 Sama.
- 85 EUROSTAT. [urt_d3area], 2016. aasta andmed.
- 86 EUROSTAT. [urt_pjanaggr3].
- 87 EUROSTAT. [lfst_r_ergau].
- 88 Euroopa Komisjon. ÜPP taustanäitaja C.5 „Tööhõive määr“. EUROSTAT [lfst_r_ergau].
- 89 Euroopa Komisjon. *Komisjoni talituste töödokument „2020. aasta aruanne Eesti kohta“*, SWD(2020)505 final.

- 90 Euroopa Komisjon. ÜPP taustandaja C.9 „Vaesuse määr“. EUROSTAT [[ilc_peps11](#)].
- 91 Euroopa Komisjon. ÜPP taustandaja C.8 „SKP elaniku kohta“. EUROSTAT [[nama_10r_3gdp](#)] ja [[nama_10r_3popgdp](#)].
- 92 EUROSTAT [[edat_lfse_29](#)], 2019. aasta andmed.
- 93 EUROSTAT [[edat_lfse_30](#)], 2019. aasta andmed.
- 94 Eesti maaelu arengu programmi rakendamise aastaaruanne, 2018.
- 95 Eesti maaelu arengu programmi rakendamise aastaaruanne, 2019.
- 96 ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon (FAO). Ülemaailmne metsaressursside hindamine 2020. aastal („Global Forest Resources Assessment 2020“). <https://fra-platform.herokuapp.com/EST/assessment/fra2020/extentOfForest/>
- 97 Metsandussektor hõlmab metsamajandust, metsavarumist ja neid teenindavad tegevusalasid (NACE 02), puidutöötlemist ning puit- ja korktoodete tootmist, v.a mööbel (NACE 16), tselluloosi, paberi ja pabertoodete tootmist (NACE 17) ning mööblitootmist (NACE 31).
- 98 Keskkonnaagentuur. *Aastaraamat Mets 2018*, 10. Majandusülevaade https://www.keskkonnaagentuur.ee/sites/default/files/10_majandus_07.04.20_0.pdf
- 99 Euroopa Komisjon. ÜPP taustandaja C.15 „Töövõljalikus metsanduses“. EUROSTAT [[for_eco_cp](#)] ja [[for_awu](#)].
- 100 Euroopa Komisjon. *Põllumajanduse modelleerimise andmeportaal – DataM, Jobs and Wealth in the European Union Bioeconomy* <https://datam.jrc.ec.europa.eu/datam/mashup/BIOECONOMICS/index.html>
- 101 Sama.
- 102 Eesti Teadusnõukogu. *Algav uuring kaardistab Eesti biomajanduse olukorda ning väljavaateid, 2.2.2018*. <https://www.etag.ee/algav-uuring-kaardistab-eesti-biomajanduse-olukorda-ning-valjavaateid/>
- 103 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. detsembri 2018. aasta määrus (EL) 2019/6, mis käsitleb veterinaaravimeid ning millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2001/82/EÜ (ELT L 4, 7.1.2019, lk 43–167).
- 104 EUROSTAT. [[sdg_02_51](#)].
- 105 <https://www.envir.ee/en/news/study-residents-estonia-throw-away-almost-eu-63-million-worth-food>
- 106 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 19. novembri 2008. aasta direktiiv 2008/98/EÜ, mis käsitleb jäätmeid ja millega tunnistatakse kehtetuks teatud direktiivid (ELT L 312, 22.11.2008, lk 3–30).
- 107 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. aprilli 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/633, mis käsitleb põllumajandustoodete ja toiduainete tarneahelas ettevõtjatevahelistes suhetes esinevaid ebaausaid kaubandustavasid (ELT L 111, 25.4.2019, lk 59–72).
- 108 Euroopa Kontrollikoda. *Eriaruanne nr 31. „Loomade heaolu ELis: kuidas vähendada lõhet ambitsioonikate eesmärkide ja tegeliku rakendamise vahel“*, 2018. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_31/SR_ANIMAL_WELFARE_ET.pdf
- 109 Eesti Veterinaar- ja Toiduamet. Alalise taime-, looma-, toidu- ja söödakomitee loomade tervishoiu ja heaolu osakonna koosolekul, 23. ja 24. septembril 2020 toimunud ettekanne sigade Aafrika katku olukorra kohta Eestis, slaid 2 (https://ec.europa.eu/food/animals/health/regulatory_committee_en).
- 110 Eesti Veterinaar- ja Toiduamet. Sigade Aafrika katku Euroopas käsitleva alalise eksperdirühma koosolekul 20. ja 21. septembril 2017 toimunud ettekanne sigade Aafrika katku olukorra kohta Eestis, slaid 14 (https://web.oie.int/RR-Europe/eng/Regprog/en_GF_TADS%20-%20Standing%20Group%20ASF.htm#SGE8).
- 111 <https://ec.europa.eu/jrc/en/health-knowledge-gateway/societal-impacts/burden>
- 112 EUROSTAT. [[hlth_ehis_fv3c](#)].
- 113 EUROSTAT. [[sdg_02_10](#)].
- 114 Euroopa Komisjon. *Preparing for future AKIS in Europe. Alalise põllumajandusuuringute komitee (SCAR), põllumajanduse teadmus- ja innovatsioonisüsteemi (AKIS) strateegilise töörühma 4. aruanne, 2019*, lk 20.
- 115 Euroopa Komisjon. [Smart Specialisation Platform](#).
- 116 Euroopa Komisjon. [H2020 riigiprofiil, Eesti](#), august 2020.
- 117 Kutsekoda, August 2020.
- 118 2016. aastal oli 16 700 põllumajandusettevõtet. Euroopa Komisjon. ÜPP taustandaja C.17 „Põllumajanduslikud majapidamised (põllumajandusettevõtted)“ EUROSTAT [[ef_m_farmleg](#)].
- 119 Maaelu edendamise sihtasutus, august 2020.
- 120 Kesipaik, A., Lassur, S. Eesti maaelu arengukava 2014–2020 meetme 2 „Nõustamisteenused, põllumajandusettevõtte juhtimis- ja asendusteenused“ analüüs. Aruanne. Maaeluministerium, Tallinn, 2018. lk 56.
- 121 Sama.
- 122 Eesti maaelu arengu programmi rakendamise aastaaruanne, 2019.
- 123 Euroopa Komisjon. *Digital Economy and Society Index 2020. Estonia*.

-
- ¹²⁴ Euroopa Komisjon. *Digital Economy and Society Index 2020. Connectivity - Broadband market developments in the EU.*
- ¹²⁵ Euroopa Komisjon. *Digital Economy and Society Index 2020. Estonia.*
- ¹²⁶ Euroopa Komisjon. *Komisjoni talituste töödokument „2020. aasta aruanne Eesti kohta“, SWD(2020) 505 final.*
- ¹²⁷ EUROSTAT. [[isoc_sk_dskl_i](#)].
- ¹²⁸ Euroopa Komisjon. *ÜPP taustanäitaja C.24 „Põllumajandusettevõtte juhtide põllumajanduslik väljaõpe“.* EUROSTAT [[ef_mp_training](#)].